मेघदूतटीका कथंभूती

२८५

५२ पत्राणि

किंविशिष्टः। सः। अबलाविप्रयुक्तः॥ अबलाविप्रयुक्तो वियोगिनः॥ पुनः किंविशिष्टः
कामी। कः। कनकवलयभ्रंशरिक्तप्रकोष्ठः॥ कणकस्य सुवर्णस्य वलयानि कणकानि तस्य क-
नकवलयानि॥ कनकवलयानां भ्रंशः। तस्मात्। अतिरिक्तो अस्तनोऽपुष्टोऽप्रकोष्ठोऽप्रकुंवोय
स्य सः कनकवलयभ्रंशरिक्तप्रकोष्ठः॥ तस्मिन्नद्रौ प्रथमहनि प्रतिपदिकस्य आषाढस्य किं कृ
त्वा मासान्। कतिसंख्योपेतां कतिचित अर्थात्। अष्टौ॥ २॥ तस्य स्थित्वा कथमपि पुनः केतकाधान
हेतोरन्तर्बाष्पश्चिरमनुचरो राजराजस्य दध्यौ॥ मेघालोके भवति सुखिनोऽप्यन्यथावृत्तिचेतः कण्ठा
श्लेषप्रणयिनि जने किंपुनर्दूरसंस्थे॥ ३॥ दध्यौ चिंतयामास। तस्मात्। कोसौ अनुचरः। भृत्यः। कस्य
राजराजस्य। किं कृत्वा। नीत्वा स्थित्वा। क। पुनः। अग्रतः। कस्य तस्य मेघस्य। कथं कथमपि हृदयात्। जि-
मूतस्य। केतकाधानहेतोः। केतकानां आधानं केतकाधानं॥ तस्य हेतुः॥ गर्भग्रहणकरणं॥ तस्याः

कः भूतः। सः अंतर्बाष्पः। अन्तर्मेघे बाष्पो यस्य सः अन्तर्बाष्पः॥ ततः चिंतयामास अन्तर्बा म

न्तर्बाष्पस्यात्॥ कथं चिरं चिरकालं नात्॥ ध्यावीनाम्नत्यइत्यर्थः॥ इति चिंतितं वेतनेन॥

च। चेतः कथं भवति। अन्यथा भवति। अन्यथावृत्ति र्यानोनजस्यतत्॥ अन्यथावृत्तिकस्य

सुखिनोपि अवियुक्तस्य कः। मेघालोके। मेघदर्शने। किं पुनर्दूरे स्त्रीजने। किं विशिष्टे

कंठाश्लेषप्रणयिनि कंठस्याश्लेषः। आलिंगनं कंठाश्लेषप्रणयः। सोस्ति यस्य कंठा-

श्लेषप्रणयिनि॥ किं पुनर्दूरसंस्थे॥ अपितु भवत्येव। ततः चिदासीनाय ... निरूपणाये

...॥३॥ प्रत्यासन्ने नभसि दयिताजीवितालंबनार्थी जीमूतेन स्वकुशलमयीं हारयि-

ष्यन्प्रवृत्तिं। स प्रत्यग्रैः कुटजकुसुमैः कल्पितार्घाय तस्मै प्रीतः प्रीतिप्रमुखवचनं स्वा-

गतं व्याजहार॥४॥ व्याजहार उवाच। कः। स यक्षः॥ किं तत्॥ स्वागतम्। अत्यंतं॥

१५

कृऽर्थम्भवति ॥ प्रीतिप्रमुखवचनं ॥ यथा स्यात् । स्नेहप्रमुखवचनं ॥ न च यो भवति । कस्मै व्याजहार । कस्मै
मेघाय । किम्भूताय ॥ कल्पितार्घाय । कल्पितः अर्घो यस्य सः । तस्मै । कैः । कुटजकुसुमैः । कुटजाख्यकु
सुमैः । किम्भूतैः प्रत्यग्रैः । नूतनैः । तात्कालिकैः । किम्भूतः सन् प्रीतो हृष्टः । किं का न जिव्यन् ॥ हान जि
व्यन् ॥ उपजिव्यन् । कां प्रवृत्तिं । कीर्त्तिं । किंभूतां । स्वकुशलमयीं । स्वकुशलेन प्रवृत्तां । स्वकुश
लमयीं ॥ केन । जीमूतेन । मेघेन । क । नभसि । श्रावणे । किंविशिष्टे । प्रत्यासन्ने । निकटे । कथं ।
दयिताजीवनार्थं । मातृजीवनत्राणार्थं ॥ यथा भवति ॥ ॥ धूमज्योतिःसलिलमरुतां सन्निपातः क्व मे
घः सन्देशार्थाः क्व पटुकरणैः प्राणिभिः प्रापणीयाः । इत्यौत्सुक्यादपरिगणयन्गुह्यकस्तं ययाचे का
मार्त्ता हि प्रकृतिकृपणाश्चेतनाचेतनेषु ॥ ५ ॥ ययाचे । प्रार्थयामास । कोसौ गुह्यकः यक्षः । किं कुर्व
न् अपरिगणयन् ॥ अविचारयन् ॥ कुतः । औत्सुक्यात् ॥ उत्कण्ठवशात् ॥ कथं इति ॥ एवं । क्वेति महदन्तरे । मे
घः । क्व । च वसी देशार्थाः ॥ कथंभूताः प्रापणीयाः ॥ समर्पणीयाः । कैः । पटुकरणैः । चतु

स्वे ३

न्द्विदैः। घ्राणिक्तिः। मेघः। फि विसिध्यः। सन्निपातः समूहः। फेष्यां। धूमज्योतिः। शलिलमरुतां। अथ
धुफिल मेघानामुत्पत्तिः। धूमतो धूमेन मिश्रितं ज्योतिः। शलिलेन मिश्रितं मरुत्। पिंडीकृत शरीर
नेकृते मेघे संदेशानामो वित्यीततः सदृनः संदेश फि नामिति। फा धिनपा नोवृतः। हि कस्मात्कारणा
रा फामात्रोः पुत्रुष्माः प्रकृतिकृपणा नृपन्ति। स्वजावदीना नृपन्ति। फे प्रुचेतना चेतनेषु। अनुवेतनेषु
जीमूतोस्वकुलमद्वी। हार ह्रष्णौ प्रघटिसा प्रत्यग्रैः। फुल्लकुसुमैः। फल्पिता धीप तस्मै। प्रीति प्रीति
मुरखपवनीं स्वागतं पाजहार॥४॥ व्याजे हारा पलाप्पो स्कुः सुपक्ष्मः। फिं तस्य स्वागतं। अत्युत्थाने। फ धीं
२ धाजपति। प्रीति प्रमुरखपवनीं। यथास्यात्तास्ते हन्न मुरखपवनीं तथा पा नृपति। फस्मै व्याजहारा तस्मै मे
घाय। फिं कृता पा फल्पिता धीपा फल्पितः। अनुधेय[illegible]सः तस्मै। फेः। फुल्लकुसुमैः। फुल्लजारव्यपुष्पैः।
[illegible]मूतेः प्रत्यग्रैः। तात्कालि[illegible]। फिं कृतः। सन्न। प्रीतो [illegible]पाः फिं फानदनिष्पन्न। हारपि प्याचापप्रष्पन्न

फांश्चाप्नोति। [illegible] किं कृतं। स्वकुशलमयी। स्वकुशलेन [illegible] त्वा। स्वकुशलमयीनां। केन। जीमूतेन मेघेन।
कानु नासिसापणे। किंविशिष्टे। प्रत्यासन्ने। कथंनिकये। कथंदयितानां जीवितालंबनार्थी [illegible] जीवनं
कार्थिनथाकपनि॥ ॥धूमज्योतिःशलिलमरुतां सन्निपातः क मेघः संदेशार्थाः कपटुकरणे
प्राणिभिः प्राप्पणीयाः। इत्यौत्सुक्यादपरिगणयन् गुह्यकस्तं ययाचे। कामार्त्ता हि प्रकृतिकृपणा
चेतनाचेतनेषु॥५॥ तदा चे। याचयामास। कोसौ। गुह्यकोयक्षः। किं कुर्वन्। अपरिगणयन् कः
विचारपरा कृतः। उत्सुक्यात्। उत्कंठपाजाम। कथं। इतिएवं। केति मरुदंतरो मेघः। क्व। कर्कशः
जार्थाः। कथंभूताः प्राप्पणीयाः। जमप्पणीयाः। कैः। कपटुकरणैः। वचनेन्द्रियैः प्राणिभिः। मे
घः। किंविशिष्टः। सन्निपातः समूहः। केषां। धूमज्योतिःसलिलमरुतां आगमेण [illegible] मेघ
नामुत्पत्तिः। कथंभूतो धूमेन मिश्रितंज्योतिः। शलिलेन मिश्रितं मरुताः। पिंडीकृतं इतिरण्

त्वतेमे चोसंदेथानाम मनो विन्यातत:। सजन्त: संदेडीकिमितिकथपावायत: हिंदस्मात्कानणात्रोक्ता
मात्रा: पुत्तुप्पा: वृक्लातिक्लपस्मनानपन्नि। स्वनापदोनाज व त्रिफेणुत्वेतना। वेतनेणु अवेतुन
प्वापिकामद्वघन्नि निपसजान्नि निजवेसदना। कृथजान्वि:॥५॥ जानेपसोत्तुपनायेदितेष्णुक्रो
पन्नेफानोजाना मित्तीव्रक्लातिपुत्तुप्पेफासत्रपैमघोन:। तेनोपेत्वीत्वानेवि। घिपसोद्धतयेषु
तोहेया क्लोमाघाव्रतमाघिगुणनोधमेलव्वफामा:॥६॥ मेघस्प पैधानु। कमघाजेनकु
नाहाज: खलुघाधततस्पष्णुति: किदनेहेतलदउत्वेघाहोत:। अहत्वाजनोमिफथर्जे
जाते। घापैथेफुलेफेप्पा पुष्णुनापत्रेशानाजानामित्वाक्राफथेत्रतेनुपनविधितो। विस्नु
त्वविपरस्पतोघसिवफथेत्वां त्रतान्वा। वक्लतिपुत्तुप्पोफस्पमघो... इदस्व। किंविधिवे
कामत्रपोखेच्छाविहितापलीतजहेत्तुनाअहंरात:। किंत्वार्पिते... नालोफस्वातां किंविधि पश्चा

न्।देवदुर्घिलसिता। कथंभूतोहं। हूनमधुः। हूनेभ्रंशधरः कुटु वाजजस्यसहूनमैत्रुः॥ भवनि। कासो। जाञ्चाप्रार्थ
ना। किंविशिस्यापि। मोघापि। निष्फलापि। कथंभूता भवनि। खेस्या भवनि। आविस्पलिंगत्वाद्द्वंशा ञ्ञ
विशेषणी। क। अधिकगुणे। अधिगुणेपुरुषे। ननु अथमेनीचो लभ्धकामापिसंपूर्णा। मनोरथापि वरंस्यसा॥
६॥ संतप्तानांत्वमसिशरणंतत्पयोदप्रियायाः संदेशंमेहर धनपतिक्रोधविश्लेषितस्य॥ गंतव्यातेवसतिरल
का नामयक्षेश्वराणांबाह्योद्यानस्थितहरशिरश्चन्द्रिकाधौतहर्म्या॥७॥ इदानींसङ्गवकुधनव्याजेन। स्तुतिं कृत्वा
संदेशायोग्रदिशाति। हेपयोद मेघ। असि भवसि। कः त्वं। क। कथंभूतानां। संतापानिर्जिता। केवांसंतप्तानां। सं
पार्त्तानां। ततस्मा द्धेतोः संदेशंहरयाचन्दशिणु। कस्याः प्रियायाः [illegible]। भार्यायाः। कस्या मेमम। किंविशिस्यस्य
धनपतिक्रोधविश्लेषितस्य। धनदक्रोधेन दूरी कृतस्य। गंतव्यागमनयोग्याः। तेत्वया। क। वसतिः। किंनामा अ
लकानाम। केषां यक्षेश्वराणां। किंविशिस्या। बाह्योद्यानस्थितहरशिरश्चन्द्रिकाधौतहर्म्या। बाह्योद्यानस्थि
ते। योसौ हरस्तस्यशिरः। तत्रयाचन्द्रिकातैर्दृश्यानि। तथाधौतानि समुज्वलीकृतानि हर्म्याणियस्याः सत
था॥७॥ त्वामारूढंपवनपदवीमुद्गृहीतालकान्ताः प्रेक्षिष्यन्ते पथिकवनिताप्रत्ययादाश्वसन्त्यः। कः सना

द्धे विरहविधुरां त्वय्युपेक्षेत जायां न स्यादन्योप्यहमिव जनो यः पराधीनवृत्तिः॥ ८॥ मंदं मंदं नुदति पवनश्चा
नुकूलो यथा त्वां वामश्चायं नदति मधुरं चातकस्ते सगर्वः॥ गर्भाधानक्षणपरिचयान्नूनमाबद्धमालाः सेवि
ष्यन्ते नयनसुभगं खे भवन्तं बलाकाः॥ ९॥ इदानीं वामभागे चेष्टाशकुनं निरूपयन्नाह। नुदति। प्रेरयति। यतो
कोसौ। पवनो वायुः। कथं मंदं मन्दं। कथंभूतः। अनुकूलः पृष्ठानुगामी मृदुरनुकूलो वायुः। प्रयाणे
सिद्धिकृद्भवति। कं प्रेरयति। त्वां न केवलमेतत्॥ नदति शब्दं करोति। कोसौ। चातकः। कश्चातकः। अयं सा
५ गः। कथंभूतो वामः। वामदिग्भागी। कथं मधुरं। मधुरस्वरः। कथंभूतः। सगर्वः। साहंकारः। यतः कस्य
पि गलाशजस्य भवतो विहाय प्रार्थनां न करोति। इदानीं त्वामवलोक्य। गर्व इव। नदिष्यति। न केव
5 लमेतत्॥ सेविष्यन्ते। उपासनं करिष्यन्ति। काः। बलाकाः। कं सेविष्यन्ते। भवन्तं। बकपङ्क्तिकाः। क्व।
खे। आकाशे। किंविशिष्टं। नयनसुभगं नेत्रसुभगं। कस्मात्। गर्भाधानक्षणपरिचयात्। गर्भाधान
काले क्षणपरिचयः॥ सम्प्रज्ञानं भवति। किंविशिष्टा बलाकाः॥ आबद्धमालाः। संलग्नपङ्क्तयः॥
कथं। नूनं निश्चयेन॥ ९॥ तां चावश्यं दिवसगणनातत्परामेकपत्नीमव्यापन्नामविहतगतिर्द्रक्ष्य

सिन्त्रान्तआयती॥ आशाबंधः कुसुमसदृशंप्रायशोह्यंगनानांसद्यःपातिप्रणयिहृदयंविप्रयोगेरुणद्धि॥व
संदेशप्रयोजनस्यसाद्यकतान्निरूपयति॥ इनासि अवलोकइ व्यसि। कः त्वं। को नी। भ्रातृजायीपुनः किं
विशिष्टाम्। दिवसगणानतत्पराम्। गमनागमनस्थानरेखासंरंसी। इ॰ ध्यानियतवित्ती। किंविशिष्टा। प्र
कपत्नी। अद्वितीयी। द्वितीयासपत्नी। यदि भवति तर्हि पत्न्याः पुरुषे विरजेसोहार्दं इ॰ किं विद्वन्नेभ
वति। एकैवपरणिसोहार्दसंयुक्ताभवति॥ अथवा एकपत्नी सेव्यकामिनी॥ एकन्तुकेवलेस्वपे
निविरखप्रकाशः॥ कथं भवति॥ अवश्यं निश्चयेन। पुनरपि किंविशिष्टां। अव्यापन्नां। अमृतां। त्वं
किंविशिष्टः। अविहतगतिः॥ अखंडितगमनः॥ प्रयतः कारणात्॥ अंगनानां कामिनीनां रुणद्धि
वासोप्यासार्वंचः॥ कथं प्रायशः बाहुल्येन। कथं भूतं हृदयं। कुसुमसदृशं। पुनरपि किंविशिष्टं। स
द्यः पातः। तरुणा देवपतनशीलं॥ पुनरपि किंविशिष्टं प्रणयि। स्नेहसहितं॥ विपत्लसनोहते
योगेविश्लेषे॥ १०॥ कर्तुंयच्चप्रभवतिमहीमुच्छिलींध्रामवंध्यांतच्छ्रुत्वातेश्रवणसुभगंगर्जितंमा

नसोत्का:॥ आकैलासाद्बिसकिसलयच्छेदपाथेयवन्तः संपत्स्यन्तेनभसिभवतोराजहंसाःसहायाः॥
११॥ सम्पत्स्यन्ते। सहायाः। भविष्यन्ति। के। राजहंसाः। कस्य। भवतः। तव। क्व। नभसि। आकाशे। किं
विशिष्टाः। हंसाः। बिशकिसलयच्छेदपाथेयवन्तः। मृनालपल्लवखंडसंबलयुक्ताः॥ बिशा
किसलयपल्लवी॥ तस्यछेदः। खंडः। तदेवपाथेयं। संबलं विद्यतेयेषां तेतथा॥ कस्मात्। आकै
लासात्॥ कैलासंमर्यादीकृत्य। आङ्मर्यादाभिविध्योः॥ कथंभूताः मानसोत्काः। मानसं
प्रतिउत्सुकाः॥ किं कृत्वा श्रुत्वा। किं तत्। गर्जितं॥ यत्कर्तृ भवतिसमर्थं। भवति। किं कर्तुं। कर्तुं का
महींकिंविशिष्टाम्। उच्छिलिन्ध्रातपत्रां। उच्छिलि... कालेमृसोद्भवत्राकारंजायते तदेव
आतपत्रंयस्याः। सा तथा॥ आपृच्छस्वप्रियसखममुं... माालिंग्यशैलं वंद्यैःपुंसांरघुपतिप
दैरंकितंमेखलासु॥ कालेकालेभवतिभवतोयस्यसं... गमेन्यस्नेहंव्यक्तिर्विरहजंमुं

वनोवाप्यमुक्तम्॥१२॥ आपृछस्व। के। कैला। शैली। अमुं प्रत्यकी। कथं भूती। तुंगीउश्री। पुनरपि किं विशिष्टी
श्री कित विन्हिनम्॥ कैः रघुपति पदैः सीनामर्दुवव नौणैः। किं विशिष्टैः। वद्यैः केर्वी पुंसी। कासुमेखला
सु। पर्धत कटिप्रदेशेषु। पुनः किं भूती। प्रियसखी। प्रियसखा सोसखाव नाम्रा न्॥ अहन्। स खिन्न
इत्यदेनया भवति। यस्य पर्धेतस्य भवति कासौस्नेह व्यक्ति। प्रेमप्रकटता। किं सत्या जनय। आगत्या कैंसी
जोगी। क। काले काले भते नो। अवसने वा। कस्य भवानः। मुंवतः। परित्यजनः। के। वाष्पी। कथी
र्थी भूती। विनविनहजी। चिरकालवियोगसीं जाती। कथं भूती। उष्णी। त्वी नादघाप्यी व्या। नजलैमुच्यते। प
नवाष्पी स्वासीं मुंवति। पर्वते भुखलु व र्षाकाले र्घाष्या। त्या नीं नित्यमेव जवति। मार्गीनाव शृणु कथ
यतस्त्वन्प्रयाणानुरूपं सी देशीं मेतदनुजलदस्त्रोष्य सिंरनत्रपेयौ॥ खिन्नः खिन्नः शिखरिषुपदं न्
स्यगन्ता सिंयत्रं क्षीणः क्षीणः परिलघुपयः स्रोतसी चोपभुज्य॥ १३॥ इदानीं मार्गं कथनवा
जेन। मेघस्योत्कंठा प्रर्धकेसर ञमुन्यदजति॥ नघाशी घ्रेण ब्रजति॥ हे जलद। रठाणु अवका

न्यस्व। कं मार्गं। कथंभूतं। त्वत्प्रयाणानुरूपं। त्वक्[illegible]ह्यं। कथंभूतं। वक्ष्यमाणं। कस्मात्। कथयतः।
उपदिशतः। तदनु। तत्पश्चात्। स्रोष्यसि। कं संदेशं। [illegible]म। मम। किंविशिष्टं संदेशम्। श्रोत्रपेयं
श्रोत्रेण। पीयत इति। क्व। [illegible]मुखपेयोगं यत्र मार्गे खि[illegible]खिन्नः खिन्नः खिन्नः सन्। गंता। असि।
असि। गमिष्यसि इत्यर्थः।। किं कृत्वा। न्यस्य। आरोप्य। किं तत्प[illegible] कंकुशिखरेषु पर्वतेषु। न केवलमेतत्। क्षीणः
क्षीणः सन्। हीनजलः सन्। व्याजेन विश्रामस्थानं निरूपितं। तथा जल[illegible]ओ वेपि जलप्राप्ति निरूपितेति।। १३।। अ
द्रेः शृंगं हरति पवनः किंस्विदित्युन्मुखीभिर्दृष्टोत्साहश्चकितचकितं मुग्धसिद्धांगनाभिः।। स्थानादस्मा
त्सरसनिचुलादुत्पतोदङ्मुखः खं दिग्नागानां पथि परिहरन्स्थूलहस्तावलेपान्।। १४।। उत्पत। उड्डीय। कि
त्। खं आकाशं। कथंभूतः। उदङ्मुखः। उत्तराभिमुखः।। कस्मात्। स्थानात्। कस्मात् स्थानात्। अस्मात्। प्रत्यक्षे
वर्तमानात्।। किंविशिष्टात्। सरसनिचुलात्।। आर्द्रवृक्षात्।। कथंभूतस्त्वं। दृष्टोत्साहः। कथं। चकितचकितं।
भीतभीतं। काभिः। मुग्धसिद्धांगनाभिः। मुग्धाः सुन्दराः सिद्धांगनास्ता मुग्धसिद्धांगनाभिः। नारीभिः। किंकु

र्धन्तीभिः ।। उन्मुखीभिः । ऊर्ध्वाननाभिः । चकितचकितं इति हेतोः अजन् ।। पवनो वायुः । अद्रेः पर्वतस्य शृङ्गं । शिखरं हरतिवा ।
इति सचकितं दृष्टोत्साहः । किं कुर्वन् । पथि हननं । स्थूलहस्तावलेपान् । पुष्पसुंडादंडवत्प्रसन्नान् । केषां दिग्नागानां दिग्हस्ति
ना । पथिमार्गे ।। १४ ।। रत्नच्छायाव्यतिकर इव प्रेक्ष्यमेतत्पुरस्ताद्वल्मीकाग्रात्प्रभवति धनुःखंडमाखंडलस्य ।। येन
श्यामं वपुरतितरां कान्तिमापत्स्यते ते बर्हेणेव स्फुरितरुचिना गोपवेषस्य विष्णोः ।। १५ ।। इदानीं संदेशव्याजेन अ
नुलक्षणं प्रगटजन्नाह ।। प्रभवति उद्गच्छति । किं तत् । धनुःखंडं । कस्य । आखंडलस्य इन्द्रस्य । कस्मात् । वल्मीका
ग्रात् ।। वल्मीकमुपलक्षीकृत्य उद्गच्छतीत्यर्थः ।। केचित् इति वदन्ति । वल्मीकोदराद् कपीतहरितज्योतिषः अ
समुद्भवो भवति ।। नवराकवचनुनुदेति ।। कामिव । रत्नच्छाया । व्यतिकरमिव । रत्नकान्तिसमूह इव । कथं
वर्णकालेपपद्मरागरूपरत्नकादीनां मिकुनोद्भवान् ।। प्रभवति । तेषां कान्तिसमूह इव ।। कथंभूतं धनुःखंडं ।।
प्रेक्ष्य ।। पुरस्तात् अग्रतः ।। पुनः किं विशिष्टं ।। शोभाविशिष्टं ।। अपवशिष्टविशिष्टं गोत्रः ।। ।। किं तत्
पतत्पत्नी येन धनुषा श्यामं वपुः आपत्स्यते ।। का । कान्तिं । शोभां । कथंभूतां वपुः श्यामं । कृष्णं । कु
र्वं अतितरां ।। अत्यर्थं । कस्य । तवदेवकस्येव विष्णोरिव ।। किं विशिष्टस्य ।। गोपवेषस्य । गोवलमंत्रैः ।

केनेववर्हेणेवमजूनपिछवर्हेणेव। किंविशिष्टेन। स्फुरितरुचिना। वर्वस्कान्त्यो। एतेनवा श्रीनीविरोध्याना
वेनुल्यायमालेकारः॥१५॥ त्वय्यासंन्ने कृषिफलमिति भ्रूविकारानभिज्ञैः। प्रीतिस्निग्धैर्जनपदवधूलोच
नैः पीयमानः॥ सद्यः सीरोत्कषणसुरभिक्षेत्रमारुह्य मालं किंचित्पश्चाद्व्रज लघुगतिर्भूय एवोत्त
रेण॥१६॥ व्रज गच्छ। कथं कथं किंचित्। केन उत्तरेण। कथंभूयः॥ पुनरपि। कथंभूतस्त्वं। लघुग
तिः। शीघ्रगमनः॥ किं कृत्वा। आरुह्य। किंतत्क्षे त्रं। मालं। किंविशिष्टं। सीरोत्कर्षणसुरभि हलोत्कृ
र्षणफलसुरभि॥ कथं। सद्यः तत्क्षणादेव। कथंभूतस्त्वं पीयमानः। कैः जनपदवधूलोचनैः। किंवि
शिष्टैः। भ्रूविकारानभिज्ञैः॥ भ्रूविकाराः। कटाक्षादिः॥ अप्रचरअनभिज्ञैः। अनेकैः ग्रामीतनीभंगणाः क
टाक्षादिकं तथा विदं॥ न विदन्ति। पुनः किंविशिष्टैः। प्रीतिस्निग्धैः। कथं इति। इति इति किं। त्वय्यासन्ने कृ
षिफलं। त्वद्धीनं कृषि॥१६॥ त्वामासारप्रशमितवनोपप्लवं साधु मूर्ध्ना वक्ष्यत्यध्वश्रमपरिगतं सा
नुमानाम्रकूटः॥ न क्षुद्रोऽपि प्रथमसुकृतापेक्षया संश्रयाय प्राप्ते मित्रे भवति विमुखः किं पुनर्यस्तथोच्चैः॥१

वन्यति। धास्यति। कौ। त्वौ। केन। मर्द्धा। मस्तकेन। कोसौ। सानुमानाम्रकूटः। कः सानुमान्। आम्रकूटः।
कथं। साधु जयास्यात्॥ त्वं किं विशिष्टं। आसानप्रशमितवनोपप्लवं। आसारेण। वेगवृष्ट्या प्रश
मितं शीतिनीतं वनोपप्लवं॥ वनस्योपद्रवं दावाग्न्यादिकं येन। तं पुनरपि किं विशिष्टं। अध्वसमयाप
गतं। जनः कारणात्॥ न भवति। कोसौ। क्षुद्रोपि नीचोपि कथंभूतो विमुखः॥ कस्मिन्। मित्रे। कथंभूते। आ
वसरे सवाजाते। कस्मै संश्रयाय। आरमाय। कार्यप्रथमसुकृतापेक्षया। प्रथमोपकारमाश्रित्य॥
किं पुनर्यस्तथा॥ अतिगरिष्ठश्रेष्ठः। पर्वत इवोन्नतः॥ अयमेव। त्वां शिरसा धास्यति॥ १७॥ अध्वक्लान्तं
ति मुखगतं सानुमानाम्रकूटस्तुंगेन त्वां जलद शिरसा वक्ष्यति॥ श्लाघ्यमानः॥ आसारेण त्वम
पि समयेस्य पूर्वेदाघमग्निं स द्राघिष्ठः फलति न विफलो नोपकारो महत्सु॥ १८॥ न मे वाष्पमाश्रित्य केन
विक्षेपको निःश्रयः। हे जलद। पयोद। वन्यति। सा धास्यति। कोसौ। सानुमान्। पर्वतः। किंनामधेयः।
आम्रकूटः। कं। त्वां। कथंभूतं। अध्वक्लान्तं। मार्गखिन्नं। पुनरपि किं विशिष्टं। प्रतिमुखगतं। सन्मु

स्त्र२ * धास्यति

रवगती॥ केन वास्यति शिनसा। कथंभूतेन। तुंगेन। उच्चेन। कथंभूतः। श्लाघ्यमानः॥ स्तुत्यः। तस्योपकारार्दनी
नती त्वमपि प्रत्युपकारं कुर्वीथाः॥ यामधे। शान्तिं तजेः। कैः। अग्निः। कथंभूतैः। अग्निदाघैः ग्रीष्मसीम
वौ। केन। आसारेण। वेगवृष्ट्या। यतः कारणात्। महत्सु पुरुषेषु उपकारः। विशेषफलनिनतरुणादेवप्
लति। कथंभूतः। सत्कारार्द्रः सत्कारेण पसिक्तः॥ १८॥ छन्नोपान्तः परिणतफलद्योतिभिः काननाम्रै
स्त्वय्यारूढे शिखरमचलः स्निग्धवेणीसवर्णे। नूनं यास्यत्यमरमिथुनप्रेक्षणीयामवस्थां मध्ये श्यामस्त
न इव भुवः शेषविस्तारपाण्डुः॥ १९॥ नूनं निश्चयेन। यास्यति। गमिष्यति। कासौ। अचलः। पर्वतः। का
अवस्थां। कथंभूतां। अमरमिथुनप्रेक्षणीयां। सुरद्वन्द्वदर्शनीयां॥ क। सति। आरूढे। कस्मिन्। त्वयि
कै शिखरं। किंविशिष्टे। त्वयि। स्निग्धवेणीसवर्णे। कथंभूतः पर्वतः। छन्नोपान्तः। वेष्टितपार्श्वः। कैः। का
ननाम्रैः। किंविशिष्टैः। परिणतफलशोभायुक्तैः॥ क इव। स्तन इव। कस्य। भुवः। पृथिव्याः। कथंभू
तः। श्यामः। क। मध्ये। पुनरपि किंविशिष्टः। शेषविस्तारपाण्डुः॥ अवशिष्टविस्तारगौरः॥ १९॥ स्थित्वा

मे

तस्मिन्वनचरवधूभुक्तकुंजे मुहूर्त्तं तोयोत्सर्गाद्द्रुततरगतिस्तत्परं वर्त्म तीर्णः॥ रेवां द्रक्ष्यस्युपलविषमे विंध्यपा
दे विशीर्णां भक्तिच्छेदैरिव विरचितां भूतिमंगे गजस्य॥२०॥ द्रक्ष्यसि अवलोकइष्यसि त्वं कां। रेवां। नर्मदां। किंविशिष्टां विशीर्णां। विस्तृतां। क्व। विंध्यपादे। विंध्याद्रिशिखरे। कथंभूते। उपलविषमे। पा
षाणदुर्गे। कामिव। भूतिमिव। मंडनमिव। कथंभूतां विरचितां। कैः भक्तिच्छेदैः। भंगीभक्तिभिः
क। अंगे। कस्य। गजस्य। किं कृत्वा। स्थित्वा। कस्मिन्। तस्मिन्। आम्रकूटे। कथंभूते। वनचरवधू
भुक्तकुंजे। वनचराणां... कुंजे। कथंभूतस्त्वं। तीर्णः। अधिगतः। किं तत्। वर्त्म मार्गं। तत्परं तस्मात्प
रं। पर्वतात्परः॥ अथवा नर्मदापरतो अस्मिन्मार्गे इति तत्परं। कथंभूतस्त्वं द्रुततरगतिः। शीघ्र
गामी। २०॥ तस्यास्तिक्तैर्वनगजमदैर्वासितं वान्तवृष्टिर्जंबूकुंजप्रतिहतरयं तोयमादाय गच्छेः। अंत
रः॥ अन्तःसारं घन तुलयितुं नानिलः शक्ष्यति त्वां रिक्तः सर्वो भवति हि लघुः पूर्णता गौर
वाय॥२१॥ गच्छेः व्रजेः। किं कृत्वा। आदाय गृहीत्वा। किं तत्। तोयं। कस्याः। तस्याः। नर्म

दाजाः। कथंभूतैर्वासितैः। कैः। वनगजमदैः। कथंभूतैः सिक्तैः। पुनरपि किंविशिष्टं। जंबूकुंजप्रतिहत
नयं। जंबूकुंजैः प्रतिहतो रुद्धो नयो वेगो यस्य तोयस्य। तत् कथंभूतस्त्वं। वान्तवृष्टिः। उद्गीर्णतोयजः। स
याह घनो मेघ न सन्धयति। न समर्थो भविष्यति। किं कर्तुं। तुलयितुं। कोसौ। अनिलो वायुः। त्वां चेन जि
तुं। न समर्थो भविष्यति॥ अतः कारणात्। रिक्तः सन्। सर्वोपि लघुर्भवति। पूर्णो गौरवाय। अन्त
त्वीयंतः सारंगर्जितपानीयं॥ येन पितुं वायुनापि न शक्यते॥ २१॥ नीपं दृष्ट्वा हरितकपिशं केसरैर
र्धरूढैः आविर्भूताः प्रथममुकुलाः कंदलीश्चानुकच्छं। दग्धारण्येष्वधिकसुरभिं गंधमाघ्राय चो
१० र्व्याः सारंगास्ते जललवमुचः सूचयिष्यन्ति मार्गं॥ २२॥ हे पयोद। ते तव मार्गं सूचयिष्यंति। सू
चीकरिष्यन्ति। केसारंगाः भ्रमराः। किंकृत्वा दृष्ट्वा। कं नीपं। कदंबं। कथंभूतं हरितकपिशं। हरित
कपिशं। केसरैः। कथंभूतैः। अर्द्धविकसितैः। न केवलमेतत्। सूचयिष्यन्ति। केसारंगाः। मृगाः
कं मार्गं। कस्य तेतव। किंकृत्वा दृष्ट्वा। काः। कंदलीः। कथंभूताः। आविर्भूताः। प्रथममुकुलाः। प्रगटीभूताः
प्रथमविकासाः। त्वया जनितेन कंदलीनवलोकि। इत्यर्थः। कथं। अनुकच्छं। कच्छे कच्छे प्रति। किंकृत्वा

नकेवलमेतत्॥ सूचयिष्यन्ति। केसारङ्गाः हस्तिनः। कमार्गंविवरपते। तव। आघ्राय। सिंघित्वा। कीदृशं
कस्पतुर्व्याः। कथंभूतानीत्यादि। अधिकसुरभिं। अतिशयेनपवित्रमलघुका। केषुदग्धानपेक्षुदग्धाद
मनलेषु। नकेवलमेतत्। सूचयिष्यंतिकेमार्गं। कस्पतेतव। सारंगाः पत्रिविशेषाः। कथंभूता:
जललवमुचः। जलकणिकावर्षिताः। सारंगा मनोहारीतीतिसविगाः। भ्रमराः। सारंगागजेन्द्रा
स्ति। अर्थवतुर्थ्यसहरीगे गावर्तन्ते इतिसारंगा ४ इतिसारंगसर्गः॥ २२॥ अम्भोविंदुग्रहणचतुरांश्चातकान्
वीक्षमाणाः श्रेणीभूताः परिगणनया निर्दिशन्तो बलाकाः॥ त्वामासाद्यस्तनितसमये मानयि
ष्यन्ति सिद्धाः सोत्कंठानि प्रियसहचरीसंभ्रमालिंगितानि॥ मानयिष्यन्ति। केसिद्धाः मुनयः। का
निप्रियसहचरीसंभ्रमालिंगितानि। प्रियाश्च ताः सहचर्यश्च ताः। संभ्रमालिंगितानि। तानि। क
थंभूतानि। सोत्कंठानि। सोत्कंठानि मेघोदये स्तनितत्वात्॥ किंकृत्वा। आसाद्य। प्राप्य। कं। त्वां। क

स्खलितसमये। गर्हिना वसेत्। किं कुर्वाणः। वक्रमाणः। पश्यतः। कालं चातकावत्। अनोविदुग्रहणनभ
सान्। अनोविदवः। नेत्रयोग्रहणी। तेन तत्समान्। स हर्षितान्। किं कुर्वन्तः। का वलकाः।। विशीकैठिनाः
कथंभूताः श्रेणीभूताः। पंक्तिभूताः। कयानिर्दिशीनः। पतिगणेनया। प्रत्येकं प्रतिजागणेना
सायंगिगणेना। नया॥ २३ ॥ उत्पश्यामि द्रुतमपि सखे मत्प्रियार्थं यियासोः कालक्षेपं ककुभसुरभौ
११ पर्वते पर्वते ते। शुक्लापाङ्गैः सजलनयनैः स्वागतीकृत्य केकाः प्रत्युद्यातः कथमपि भवान् गन्तुमा
शु व्यवसेत्॥ २४॥ हे सखे हे मित्र। उत्पश्यामि अवलोकयामि। के कालक्षेपं प्रस्तावविलंबं। का
स्यते तव। ककुभपर्वते गिरौ। कथंभूते पर्वते ककुभसुरभौ। कोहाः। इति विशेषः। तैः सुरभावजनसिते।
कथंभूतस्य ते तव। यियासोः गन्तुकामस्य। अथ मत्प्रियार्थं हेतोः। प्रियार्थं द्रुतमपि चलितस्यापि। ते
तव विलंबं पश्यामि। तथापि कथंकथमपि महता कष्टेन भवान् गन्तुं शीघ्रं व्यवस्येः। व्यवसा
यीकरिष्यसि इत्यर्थः॥ कोसौ भवान्। किं कर्तुं गन्तुं प्रचलितम्। कथं आशु शीघ्रमेव। कथंकथमपि

कथंभूतस्त्वं। ऋतुघातः [illegible] कैः शुक्लापांगैः मयूरैः शुक्लानि अपांगानि नेत्रान्तानि येषां तेन यावि
वैः। कथंभूतैः सजलनयन[illegible]सवीजलोचनैः। किं कृत्वा स्वागतीकृत्य शोभनं मार्गनं विधाय। काः
केकाम[illegible]हायाः॥ ॥ पांडु[illegible]योपवन[illegible]तयः केतकैः सूचिभिन्नैर्नीडारंभैर्गृहबलिभुजा
माकुलग्रामचैत्याः॥ त्वय्यासन्नेफलपरिणतिश्यामजंबूवनान्ताः संपत्स्यन्ते कतिपयदिनस्था
यिहंसाः सहायाः॥ २५॥ संपत्स्यन्ते भविष्यन्ति। दशार्णदेशाः दशार्णविषयाः। ये भुतेत था
थंभूतास्तन भविष्यन्ति कतिपयादिनस्थायिहंसा। तथा लोक्यत्वात्। कतिपयवासराः एव
कुदेशे कुत्र स्थास्यन्ति पुनस्तावन्त। मानसं प्रति गमिष्यंतीत्यर्थः॥ त्वयि आसन्ने सति। पुनरपि
कथंभूताः। देशाः। फलपरिणतिश्यामजंबूवनान्ताः॥ फलानां परिणामः निः नमस्कारः॥ तया श्या
मी भूता जंबूत्रकाणां वनान्ताः॥ तेषु ते नकिंभुतेन पनिफलपरिणामनिव्याजेन तत्र वनमन्तीत्य
र्थः॥ पुनः कथंभूताः देशाः। पांडुच्छायोपवनवृतयः॥ पाण्डुरवासी छाया। तया उपसमी

पयश्चनीउपवनी। नस्पवृनयः॥ वाटिकाः पौंडुछाया ऽपवृनजोयेकुने। कैकेनकैः। कथंभूतैः स्वविचिकै
नवोद्येनत्कणोत्स्फुटिनाइन्पर्धः॥ पुनपिकथंनाः। आकुलग्रामयैत्याः। आकुलवृकाः। केः नीच
नैर्नैः। कुलाचारैर्नैः। केषां गृहवलिभुजां गृहकाकानां॥ २५॥ नेषांदिकुंचिघनविदिश्यानलना
णीं नागवानीगंचासचः फलमविकलं कामुकस्यापिलभ्यं॥ नीनोपानस्नानिसुभगे पास्यसि
ऊर्मुक्तसभ्रूभंगं मुखमिव पयोवेत्रवत्याश्चलोर्मि॥ २६॥ पास्यसि॥ किं तन्। पयः पानीयं। द
१२ कर्त्री। त्वं कस्याः। वेत्रवत्याः नद्याः। कथंभूतं पयः। स्वादु पनिमलयुक्तं। अतश्च तस्योद्याने
गत्वा नीगत्वं। पास्यसि न मुखमिव। कथं सभ्रूभंगं हावभावकटाक्षसहितं। पुनरपि कथंभू
तं नीनोपान्तस्तनितसुभगं॥ नीनस्पतुपान्ते समीपे नीनोपान्ते तस्मिन्स्तनितं। गर्जितेन सुभगं
किं कृत्वा लब्ध्वा। किं तत्फलं कामुकत्वस्य। कामुकस्वभावं। कामुकत्वं न[illegible] त्वोज्ञावे
त्वप्रत्ययः। कथं सद्य। स्यकृ[illegible]दैव॥ नकेवलमेतत्॥ किं कृत्वा। गत्वा। कानाऊ वानीं इ

थितविदिशालक्षणां विख्यातविदिशाचिह्नकां सुदिनं। केषां नेत्रीदेशानीदशार्णानां। कथंभूत
तीपयः॥ चंचलोर्मि॥ चंचललहरि॥ अयमोजः कामीभवन्ति॥ साकामिन्यामुखपानं कृत्वा
कामुकत्वसफलं भुंक्ते॥२६॥ नीचैराख्यं गिरिमधिवसेस्तत्र विश्रामहेतोस्त्वत्संपर्कात्पुलकित
मिवप्रौढपुष्पैः कदंबैः॥ यः पण्यस्त्रीरतिपरिमलोद्गारिभिर्नागराणामुद्दामानि प्रथयति
शिलावेश्मभिर्यौवनानि॥२७॥ अधिवसेः। कः त्वं। कं गिरिं। नीचैराख्यं किमर्थं। विश्राम
हेतोः। क तत्र तस्मिन्गिरौ॥ कथंभूतं गिरिं पुलकितमिव। रोमाञ्चितमिव॥ अयतोपि यो सुहृत्सं
जानि। तस्यागमने रोमांचो भवति। प्राणिजत्वात्॥ कस्मात्त्वत्संपर्कात्॥ त्वदागमनात्॥ कैः क
दंबैः॥ कथंभूतैः। प्रौढपुष्पैः। विकसितकुसुमैः॥ यः पर्वतः प्रथयति। प्रकर्षेण कथयति
कानि यौवनानि॥ उद्दामानि उन्मदानि। केषां नागराणां॥ नागरिककामुकपुरुषाणां॥ कैः
शिलावेश्मभिः॥ शिलागृहैः॥ कथंभूतैः। पण्यस्त्रीरतिपरिमलोद्गारिभिः। पण्यस्त्रीणां वा-

वेश्या नीनतिपनिमल:। पण्पस्त्रीनतिपनिमलोऽज्ञानितम: शीलीजेवी। ननानिरतिपनिमलोऽज्ञानि
गा: नै:।२७॥ विश्वाभन्त:सन्नेऽज्ञलनदीनीरजातानि सिञ्चन्त्तुष्यानां नीनै वज्ञलकर्णी यूँ
थिकाजालकानि॥ गेंडस्वेदापनयनतुशाल्कानकर्णोत्पलानी छायादानकणपनिविन:
13
पुष्पमालीमुखानी॥२८॥ नोच्चव्रज्ञगच्छ। कथंभूत:। विश्वान्न:सन्। स्वमनहित:सन्। किंकुर्व
सिवन्। कानियूथिकाजालकानि॥ के:। नवजलकणै:। नूतनवानिकणिकाभि:। कथंभूतानि
१२ नवनदीतीरजातानि। प्रत्यग्रसनिवीनोत्पन्नानि। यूथिकाजालजातानि। केषां। पुष्पानानां
कथंभूतस्त्वं कस्मात्। छायादानात्। कासां पुष्पमालीमुखानां। पुष्पानि लुनंतीति पुष्पल।
व्य:। नासां मुखानि तेषु पुन: कथंभूतानां कर्णेर्विकोजि। कस्त्व। के:। स्कुचितव किते:। विध
नोदामविघुन्माला विद्युदामस्फूर्जितेन नवकिनाशै:॥ कान्तकर्णोत्पलानी। कान्तानिक

र्णान्यम्लानि। येषां ते कपा॥ उच्चैर्दापनजनं उजा। गीडजे। खेदं गीडस्य दीस्तस्यापनयस्फोदितं तस्य तु क्र
तथा॥२८॥ वक्रः पंथा यद्यपि भवतः प्रस्थितस्योत्तराशां सौधोत्संगः प्रणयविमुखो मा स्म भूरुज्जयिन्याः
विद्युद्दामस्फुरितचकितैस्तत्र पौरांगनानां लोलापांगैर्यदि न रमसे लोचनैर्वंचितोसि॥२९॥ भवति
अध्याहारेण संबंधः। भवति कासौ पंथाः मार्गः। कस्य भवतः। कथं भूतः पंथाः वक्रः कुटिलः बहुतर
र्थः। कथं भवतस्य भवतः। यत यस्माद्भवतो प्रस्थितस्य। कां उत्तराशां। कौवेरदिशमित्यर्थः। तथापि सौधोत्सं
गप्रणयविमुखो मा स्म भूः। कस्या उज्जयिन्याः। धवलगृहक्रोडस्नेहरहितो मा भव। उज्जयिनीमध्ये प्रभव
त्वा गच्छेत्यर्थः। यदि न गमिष्यसि। उज्जयिनीमध्ये तर्हि त्वं लोचनैर्वंचितोसि। यदि न रमसे यदि न रतिं क
रोषि। कस्त्वं। कैः स्फुरितचकितैः। विद्युतो दाम विद्युन्माला विद्युन्माला विद्युद्दाम स्फुरितम्॥ तेन चकितास्तै

कृतउद्धुपिन्यी कासौलोवनैः। पौरांगणानोद्धुनपिघसिरनीणीं॥२९॥ वीचीक्षोभस्तनितविहगश्रेणिकां
चीगुणायाः। संसर्पन्त्याः स्खलितसुभगं दर्शितावर्त्तनाभेः। निर्विन्ध्यायाः पथि भव रसाभ्यन्तरः सन्निपत्य
स्त्रीणामाद्यं प्रणयवचनं विभ्रमो हि प्रियेषु॥३०॥ भो मेघ। त्वं। पथि मार्गे। किं कृत्वा सन्निपात्य। किं रसा
भ्यन्तरः। पानीयमध्येन्तरः। कस्याः निर्विन्ध्यायाः नद्याः कथंभूतायाः। वीचीक्षोभस्तनिताः गर्जिताः क
१४ लकलयुक्ताः ये विहगाः पक्षिणस्तेषां श्रेणयः ताः एव कांचीगुणो यस्याः सा तस्याः। वीचीक्षोभ
स्तनितविहगश्रेणिकांचीगुणायाः पुनः कथंभूतायाः। संसर्पन्त्याः सम्यक्प्रकारेण गच्छन्त्याः। कथं
स्खलितसुभगं। यथा स्यात्तथा। सौभाग्यं यथा भवति। अपत्नोपियाकामिनी भवति सा कांडकस्याये वी
वनीअयो नागनृत्यति। न योपिकर्डंन्न भूति। अतस्त्वद्दर्शितावर्त्तनाभेः। दर्शितः श्च यस्त्वनानिर्यया सत
स्याः। हि यस्माद्धेतोः। स्त्रीणां। प्रणयवचनं प्रियेषु। विभ्राम एव। नानणींऽस्निह फर्नवचनं। अथ मत एव विना

सोवह्नतेष्णु ॥३०॥ वेणीभूतप्रतनुसलिला तामतीतस्य सिन्धुः पाण्डुच्छायातटरुहतरुभ्रंशिभिर्जीर्ण
पर्णैः । सौभाग्यं ते सुभग विरहावस्थया व्यञ्जयन्ती कार्श्यं येन त्यजति विधिना स त्वयैवोपपाद्यः ॥३०॥
उपपाद्यः उपपादनीयः । कोसौ विधिः । को विधिः । येन विधिना इयं सिन्धुर्नदी कार्श्यं त्यजति । येन विधानेन कृ
शतामपि त्यजन्ति । हे सुभग त्वं जानासि । भो सुभग तेन त्वं सौभाग्यं विरहावस्थया व्यञ्जयन्ती किं तत् सौ
भाग्यं सुभगत्वं । कया विरहावस्थया वियोगदशया । कस्य ते तव । कथंभूतस्य । अतीतस्य अतीव
त्यागतस्य । कीनानिर्विंध्यायाः । कथंभवती । वेणीभूतप्रतनुसलिला तोयाकर्षणाद् । वेणीभूतं कचबन्ध
समानं प्रतनु सलिलं यस्याः सा तां सिन्धुः । कथंभूता । पाण्डुच्छाया गौरकान्तिः । कैः जीर्णपर्णैः
शुष्कपत्रैः । कथंभूतैः । तटरुहतरुभ्रंशिभिः । तटे अवरुहन्तीति तटरुहास्तटरुहाः तटरुहतरवस्तेन

वस्य। तदनु तत्र प्रवर्तेभ्यो वीसिंधुशीलयेवनीतोनिः॥२९॥ प्राप्यावन्तीनुदयनकथाकोविदग्रामवृद्धान्। पू
15 र्वोद्दिष्टामनुसर पुरीं श्रीविशालां विशालाम्। स्वल्पीभूते सुचरितफले स्वर्गिणां गां गतानां। शेषैः पुण्यैः हृत
मिव दिवः कान्तिमत् खण्डमेकं॥३०॥ अनुसर गच्छ। काः कर्त्री त्वं। कां पुरीं विशालां नाम। कथंभूतां। श्रीवि
२५ शालां। श्रिया कान्त्या विशालां सत शोभनतां श्रीविशालां तां। पुनः कथंभूतां पूर्वोद्दिष्टां पूर्वं कथितां
किं कृत्वा प्राप्य कान्। अवन्तीन्। अवन्तीवान्तदेशस्थान्। कथंभूतान्। उदयनकथा। केविदयास विद्वा
उदयनवत्सरा। यस्य माकथा तत्र। कोविदा विचक्षणाः। ग्रामविद्वज्जनेषु देशेषु ते तान्। उदयनवत्सरा
जस्य नाटकः पूर्वावनिसकथनेन विचक्षणा ग्रामविनीतपुरुषाः। अतस्वोपेण पेते दिवः स्वर्गात्।
कांतिमत्। दीप्तिमत्। पुनः मिता एकं खण्डं मिवमिव। कैः अवशिष्टैः पुण्यैः। हृत पूर्वं सुभयचितैः

केवी स्वर्गीनी।। पुरुषाणी। कथं मृतानी गतानी।। को। गी। पृथिवी। कस्तनिस्वल्पी मृते कस्मिन्।
स्वचरितफले शेषमनयुापफले।। आदिक्रियाकुशाली।। ३२।। दीर्घीकुर्वन्पटुमदकलं कूजितं
सारसानां प्रत्यूषेषुं स्फुटितकमलामोदमैत्रीकषायः।। यत्र स्त्रीणां हरति सुरतग्लानि
मंगानुकूलः शिप्रावातः प्रियतम इव प्रार्थनाचाटुकारः।। ३३।। अनुसरेति संबंधः। य
त्र यस्यां नगर्यां। हरति स्फेटयति। कोसौ शिप्रावातः। शिप्रा नाम नदी तस्या वातः। कां सुरत
ग्लानिं संभोगखेदं। कासां स्त्रियाणां। कामिनीनां। कथंभूतः। अंगानुकूलः।। अंगा
जनाः प्रार्थनाया चाटुकारः। सुरतप्रार्थनायां। प्रीतिप्रवदनः।। ३३।। हारांस्तारांस्तरलगु
टिकां कोटिशः शंखशुक्तीः शष्पश्यामान्मरकतमणीनुन्मयूखप्ररोहान्।। दृष्ट्वा यस्यां
विपणिरचितान्विद्रुमाणां च भंगान्संलक्ष्यंते सलिलनिधयस्तोयमात्रावशेषाः

३८॥ यस्यां विलासाजां विद्रुमायां विद्रुमानीव। भोगान्विपसिवनिनान्॥ दृष्ट्वा सलिलनि
धयः। समुद्रस्तोयशेषः। संलज्जयन्तो तोयंमात्रांवशेषः॥ दृश्यन्ते के सलिलनिचयः॥
समुद्रः। कस्यां यस्यां। पुरविशालायां। कथंभूता संलज्जयन्तो। तोयमात्रावशेषः। अवधि
स्य वानीयाः॥ किंलक्षणाकृताः। कथ्यन्ते समुद्राः। नेत्रीचनलानिविशाला हृदेषु॥ दृश्य
१६ न्तो किं कृत्वा दृश्यन्ते। दृष्ट्वा अवलोक्य। कान् हारान्। मौक्तिकमयहारादीन्। कथं
भूतान्। तावान्। दीर्घान्। पुनः कीदृशान्। न नलगुटिकान्। सऊलगुटिकान्। कथं के
टिराः। अनेकशः। तथा सरीरव सुक्तीः॥ शीखमुक्तासहितनसक्तीरव। अनेककलमेतन्त्रा मन
कतमालीख। कथंभूतान्। श व्यक्ष्य व्यक्त रपामान्। वालन्दृणावन्। रपामवर्णान्। पुनः कथं

न्नतान्। उन्मत्तस्वप्नोहान्॥ उँ ऊं विकनणींकुनान्। नकेवलमेतत्। विद्रुमाणीव न्नगान्॥
मञ्जूनिप्रवालन्नगान्। कथं नृतान्। प्रतानसच्चान्। विपणिनविनान्। प्रासानितान्॥
प्रतान् दृष्ट्वा। दृष्ट्वा सलिलनिचयो वा तिनिचयः। स्तोजसहितानि लक्ष्यन्ते॥ ३०॥
प्रद्योतस्य प्रियदुहितुरेव वत्सराजो। चऊ हे हे मी। तालद्रुमवनमत्तंतेन स्यौव नाई। अयं चात्र
नः किल नलगिरिस्तंभमुत्पाद्य दर्पो दिव्यागतः। तमपानिजनोयं वैवं व्रजनमिशः॥ ३१
जनयस्यां नगर्यां। तत्र त्याजनो लोकः। इति आगन्तून् रमयति। प्राघुनकान्। रमति रमय
ति। नपरैरागतान्। वीरस्ववंधु वर्गा रख्या। कथं तनोजनः। अभिज्ञः वक्तुनः॥ इति। किं।
अत्र नगर्यां प्रद्योतस्य राज्ञः। उदयन। वत्सनाव वत्सराजो प्रियदुहितरं॥ ऊके कृतवान्
नकेवलमेतत्॥ अत्रैव हैमी। तालद्रुमवनेऽभ्रमत्॥ सुवर्णामयशीलना ठकवनी॥

तत्रत्वत ॥ कस्यतस्यैवराज्ञः ॥ उदयन ॥ नवत्सराजस्यन केवलमेनत ॥ अत्रैवनगर्यां । नल
गिरिनामहस्तीउद्भ्रान्तः मुक्तः सन् । हतस्त । नोपावितः ॥ किंकृत्वा स्तंभमुत्पाद्य गगलान
17 त्रोटयित्वा । कस्मात् दर्पात् ॥ मदतो जात । कस्यतस्यैवराज्ञः । उदयनवत्सराजस्य । इत्यादिक
थाकथनैस्तत्र त्योऽजनो ॥ आगंतून् रमयति । तून् रमयति ॥ ३५ ॥ जालोद्गीर्णैरुपचितवपु
केशसंस्कारधूमैर्वन्धुप्रीत्या भवनशिखिभिः दत्तनृत्योपहारः ॥ हर्म्येष्वस्याः कुसुमसु
१७ रभिः स्वध्वखिन्नान्तरात्मा मुक्तारवेदं ललितवणितापादरागांकितेषु ॥ ३६ ॥ भो
मेघ इत्य ध्याहारः । अनुसर । गच्छ । कां विशाली । किं कृत्वा मुक्तात्वा कं खेदां स्व
मी । त्वं । हर्म्येषु । धवलगृहेषु ॥ कथंभूतेषु । कुसुमसुरभिषु । पुष्पगंधिषु । पु
नः कीदृशेषु । ललितवनितापादरागांकितेषु ॥ ललितमनोज्ञा याः वनिता स्त्रि

x वर्ष ४ x न्तका ३

यस्मासीयादृशीविनागास्तेषां। नागस्तेषु। अङ्कितेषु चिन्हितेषु। तैः कथम्भूतैः। अङ्कुरविन्ना
न्तराल्मा। मार्गश्रमयुक्तः। पुनः कथम्भूता। उपचितवपुः। हृष्टाङ्गगात्रः शरीरः। कैः। केशसंस्का
रश्मैः। आर्द्रकेशविशालाग्रगन्धश्मैः। किलक्षणरूपा निसलिलमनुनीसंनिपातोमेघः।
कथम्भूतैः। जालजीर्णैः। गवाक्षनिस्तैः। कथम्भूतस्त्वं। दत्तनृत्योपहारः। यत्तो नृत्य
मेव उपहारो यस्मै स दत्तनृत्योपहारः। कैः। भवनशिखिभिः। गृहमयूरैः। कृपावद्बुद्धी
त्यासुहृदस्नेहेन। अपरोपि जः कश्चित्कस्यापि सुहृदसमागत। तिस उपहारं तस्मै करो
ति॥३६॥ यत्रस्यामोदिनकरहयस्पर्द्धिनोयत्र वाहाः॥ शैलोदग्रास्त्वमिव करिणोवृष्टि
मंतः प्रभेदात्। योधाग्रन्यः प्रतिदशमुखं संयुगेनस्थिवांसः प्रत्यादिष्टाभरणरुचय
श्चन्द्रहासव्रणाङ्कैः॥३७॥ यत्र यस्यां पुरि वाहाः। घोटका विद्यन्ते। कथम्भूताः। दिन

+ राम्प २

18

कानहृज्जस्पर्द्धिनः। सर्वे घोटकइर्ष्याकाराः। वेगत्वेन। नकेवलमेतत्। यत्रपुनिवपकरिणो
हस्तिनः। सन्तिकथंभूताः शैलोदग्राः पर्वतइवउद्धताः। पुनरपिकथंभूताः। हूष्मिमन्ता
मदवर्षणपटुकः॥ कस्मात्। घमेत। कटपेपेदत्वात्। काइवत्वमिव। यथात्वंपर्वताका
नोध हस्तिपुङ्गारव। तथाहस्तिनो वसंतीति। नकेवलमेतत्। अत्रअस्यांपुवि

१८ जो वा। सुभटविप्लवन्तो। कथंभूताः। अपापः। अग्रशनाम्नम्भूरवेस्थितः। कंप्रतिदर्शमु
खं। नावणास्वपि। कथंभूताः घन्यादिस्पाः। ननगानुवपजः। निवानित। रसामनाणानी
कीचिजेःनेः। कः। चंद्रहासप्रणीकैः खड्गचंन्द्रहासखड्गनीतिविन्हेः। प्रतेनअन्त्र
नाणानिकान्तिर्नहितेबीकिंतु नकनुपव आमनाणानि॥ २८॥ नर्तुः कैठकविनितिः
तोः सादरंवीकमाणः पुरापुपायत्रास्ति भुवनगुतो वामयैडी स्वनस्य॥ चूतोघानेकु
वलयजनजौ गौघिनिगंधवस्पासलाव क्रीडाविरनयुवतीस्नानतिक्तैमनुद्भिः॥ २२॥

नो मेघयज्ञाः गच्छेः कस्त्वं। जाजाः चामरहे। कस्य चंडीश्वरस्य। श्रीमन्महादेवस्य। कथं
भूता चामा। पुण्यपवित्री। कथंभूतस्य चंडीश्वरस्य। त्रिभुवनगुरोः त्रैलोक्यस्वामिनः। क
थंभूतस्त्वं। सादरं वीक्ष्यमाणः। सहर्षेणावलोक्यमानः। कैः गणैः। नंदीप्रमुखैः निभिः।
सादनस्य कल्याणमाह। अयं मेघः अस्माकं भर्तुः। शिवस्य कंठच्छविनिति नीला कान्ति
त्वा। महेश्वरोपि नीलकंठो विचन्ते। कथंभूतं। पुनरपि चामरहे। चंडीश्वरस्य। धौ
तोद्याने। कैः पितोपवनो। कैर्मेरुद्भिः धौतैः कस्याः गंधवत्यानद्याः। कथंभूतैर्मेरुद्भिः
कुवलयरजोगंधिभिः। कमलस्य सुगंधिभिः। पुनः कथंभूतैः तोयक्रीडाविरतयु
निस्नानतिक्तैः। तोयस्य क्रीडा तोयक्रीडा तोयक्रीडायां विरता रतिं गता जा युव
तयः। स्नासीस्नानमिति स्निग्धैः। अाद्रैः। जलक्रीडारत स्त्रियस्नानसीतैः। इत्यादि
॥ ३२॥ अप्यन्यस्मिंजलधरमहाकालमासाद्य काले
करयाकुलकेविशालवननी

स्थातव्यं तेनयनविभ्रजैर्यावदत्येतिभानुः। कुर्वन्संध्यावलिपटहतांशूलिनः श्लाघनीयां। मामन्द्राणां
फलमविकलंलप्स्यसेगर्जितानाम्॥४०॥ भोजलधर अपिनिश्चयेनअन्यस्मिन्। अहनि दिवसेतेत्वय
तयास्थातव्यं किं कृत्वा आसाद्यप्राप्य। कं महाकालं महाकालदेवं कथं नयनविभ्रजं। लोचनगम्यं
19 यावत्। भानुरस्यमेति। उदेति। तावत् यत्नं स्थातव्यमित्यर्थः॥ किं कुर्वन्। कुर्वन्। कां संध्यावलिपट
हतां। संध्यावलिदानपटहत्वं। कस्य शूलिनः महेश्वरस्य। कथंभूतां। श्लाघनीयां। केषां आमं
द्राणां। गर्जितानां। तत्वं अविकलफलं लप्स्यसे॥४०॥ पश्चादुच्चैर्भुजतरुवनं मंडले
१२ नाभिलीनः सांध्यं तेजः प्रतिनवजपापुष्परक्तं दधानः॥ नृत्यारंभे हरपशुपतेरार्द्रनागाजिनेच्छां
शान्तोद्वेगस्तिमितनयनं दृष्टभक्तिर्भवान्या॥४१॥ भोमेघ पश्चात् भुजतरुवनं भुजा उच्चैः तरुवनं ग
छ। कथंभूतस्त्वं। मंडलेनाभिलीनः। आकाशे लीनः। किं कुर्वन्। त्वं दधानः किं तत्तेजः। संध्या
संध्यासमयजनवं कथंभूतं तेजः। प्रतिनवजपापुष्परक्तं प्रतिनवं नूतनं यत्जपापुष्पं। पुष्पव
द्रक्तं जपासवनपुष्पवत्॥ नरक्तं छविं। नकेवलमेतत्॥ हरनर्ते। कां आर्द्रनागाजिनेच्छां। निरक्तहस्ति

नवर्म्मद्विति। आईस्तिको नागाञ्जिन हस्तिवर्म्मा। तस्य ईछा शाम्यी कस्य पशुपते श्रीमहादेवस्य। षं घ। न्तता
नेतोऽवस्य काले। त्वैवकथंभूता। शीन्तोद्वेगः शान्तिनीतः खेदः। कथीस्तिमितनयने। यथा नवतिमनाकुल
थाम्नेवान्या हृस्पि जक्तिः। आई लोचनैजथा स्यात्॥ ४१॥ गच्छन्तीनीनमनवसतिं योषितीत त्रनस्कैतु
लोके नरपतिपथे स्तविमेघैस्तमोभिः। सौदामिन्या कनककनिकवस्तिजादर्शयोर्वीनो योन्सर्ग्रास्तनित
विमुखोमास्मभूर्विक्लवास्ताम्॥ ४२॥ तोमेघदर्शय। कांउर्वी। पृथिवी। कासी जोषिनी। स्त्रीणां। किंकुर्वन्तीं
नी। की। नमनवसतिं। वल्लभस्यानं। घ। कथं नभक्ते। नात्रो घकत त्रपुरि। कथादर्शय। सौदामिन्य विद्युता य
नडिद्विलासितेन। कथंभूतय। कनककनिकषस्निग्धया॥ कणम्य कस्य सुवर्णस्य निकषः। घर्षणं। स्मस्नाद्दि
सिग्धा दर्दीप्तियुता नया। कु त्रदर्शय। नरपतिपथे शृंगाटकेः। कथंभूते। तुच्छालोके। उच्छालोकने। कैस्तमो
भिः। कथंभूतैः। स्तविमेघैः। अंधकारवत्... सेनागमार्गे प्रयोक्षीमानुषीलदायरैज्ञावच्यते॥ यावदागत्य यु
पनियतन्नास्ति॥ तोमेघ। तोयोत्सर्ग्गस्तनितविमुखस्तोमास्मभूः। तोयस्य पानीयस्य उत्सर्गः। मोक्षणं तेनशब्दा
मुखोमास्मभूः॥ मावैनव। नहिं नाविक्लवा। भवन्ति। यदि त्वं पानीयं मुञ्चसि नमनवसतिं यावन्त। गंतुदातवी

पुनःपरवाहकृत्तिनपिकार्या ॥४२॥ तां कस्यांचिद्भवनवलभौसुप्तपारावतायां नीत्वा रात्रिं चिरविलसनात्खिन्नविद्युत्क
लत्रः ॥ सूर्ये दृष्टे पुनरपि भवान्वाहयेदध्वशेषं मन्दायन्ते न खलु सुहृदामभ्युपेतार्थकृत्यः ॥४३॥ भो मेघ। वा
हयेः। गच्छेः। कस्त्वं। कैअ[illegible]शेषं। मार्गशेषं। कथं पुनरपि। कस्मिन्दृष्टे सूर्ये। किं कृत्वा। नीत्वा। कां रात्रिं। क्व।
२० कस्यांचिद्भवनवलभौ। गृहोपान्तस्थी। कस्यांचित्। कथंभूतायां। सुप्तपारावतायां। सुप्ताःपारावताः यस्यां
सा तस्यां। कथंभूतस्त्वं। खिन्नविद्युत्कलत्रः। खेदंगतं विद्युदेव कलत्रं। यस्य सः। कस्मात् चिरविलसनात्
वारंवारं चमत्कारत्वात्। खल्विति निश्चयेन। अभ्युपेतार्थकृत्या येन वैतिने सुहृदां कृत्येन मन्दायन्ते नमं
२० थिला भवन्ति। मित्रकृत्यं शीघ्रं कुर्वन्ति। अतो हेतोः एकरात्रिं परं तत्र गमिष्यसि। पुनः प्रभाते शीघ्रमे
व चलिष्यसि ॥४३॥ तस्मिन्काले नयनसलिलं योषितां खण्डितानां शान्तिं नेयं प्रणयिभिरतो वर्त्म भानो
स्त्यजाशु ॥ प्रालेयास्रं कमलवदनात्सोऽपि हर्तुं नलिन्याः ॥ प्रत्यावृत्तस्त्वयि कररुधि स्यादनल्पाभ्यसू
यः ॥४४॥ भो मेघ। तेयजेन त्यज। किं तत्। नयनसलिलं। नयनजलं। कीदृशं। शान्तिं। का सा। यो। षितां। कथं
भूतानां। खण्डितानां। कैः प्राणिभिः। स्नेहयुक्तैः। चेत्नेतनीत्यर्थः ॥ निद्राकरवारखण्डितायकल्परवी ॥

स्फुनतास्य नेत्रो। नानन रवषणा विशेषविविक्तिनीगाः। दस्याः कुतोपि। गृहेमेति घ्रतिः प्रमातेसीरवउनेतिकथि
ताकविभिः पुराणैः। अन्यारा स्याकस्मिन्काले तस्मिन्। अतोहेतोः प्रातोः श्रीसूर्यस्य चोदयमात्रात्। तस्मि
मार्गशीर्षप्रत्यग्रः। सोपि सूर्यकमलवदनात्। प्रालेया। सीशीतिशिवी। नीहारं हस्तु स्फोटयितुं॥ नलिन्या
प्रत्याहतः सन्॥ त्वजिकतुं विक्रमेल्पा। अस्य सत्वः स्यात्॥ स्यादुवेत्॥ कोसौ। सूर्यः सोपि कथंभूत
अनल्पाम्य सूर्यस्यात्॥ प्रभुतर्ड्य्यकरः॥ कुसुमित्वादि। कथंभूते कनत्तु विकिनीणां छादनके। कथंभूतः सन्
सूर्यप्रत्याहतः सन् क्रमभानः सनकैः प्रालेयास्ती। नीहारकांकिं कर्तुं स्फोटयितुं। कस्याः प्रालेयास्ती।
नलिन्याः कस्मात्। कमलवदनात्॥ पंकजमुखात्॥ यदित्वं सूर्यस्य मार्गमनाक्। नलिनिज्यसि। तद
सूर्य इर्ष्यापतेः न विक्ष्यति॥ अतः शीघ्रं त्यज॥ ४४॥ गंनीनाजाः पयसि सनितश्वेतसीवि प्रसन्ने छायात्मा। म
पि प्रकतिसुभगेलप्स्यते ते प्रवेशी। तस्माद स्याः कुमुदविशदान्यर्हसित्वं नचेर्दीनमोघी कर्तुं वटुलस
फलो द्वर्तन प्रेक्षितानि॥४५॥ लप्स्यते। प्राप्स्यते। कोसौ। छायात्मा। छायामूर्त्तिः। कं प्रवेशं। कस्य छा

जात्मा। तेन त्व। कथंभूतः छायात्मा। प्रकृतिसुभगः स्वभावसुंदरः॥ ... प्रवेशनं॥ प्रेक्षितानि चटुल
सफरोद्वर्त्तनैः॥ तिर्यग्गमनैः अन्येव प्रेक्षितानि। नार्हसि। न योग्यो भवसि। किं कर्त्तुं मोघीकर्त्तुं
निष्फलीकर्त्तुं। कटाक्षादीनि गृह्णाति। तथा त्वमपि कनिष्पसीति संदेवः॥ ४५॥ तस्याः किंचित्कर
२१ धृतमिव प्राप्तवानीरशाखं हृत्वा नीलं सलिलवसनं मुक्तरोधोनितंबं॥ प्रस्थानं ते कथमपि सखे
लंबमानस्य भावि लब्धास्वादो विपुलजघनां को विहातुं समर्थः॥ ४६॥ हे सखे। हे मित्र। तेन त्वा
२१ प्रस्थानं कथंकथमपि। महताकष्टेन भावि। भविष्यतीति। कथंभूतस्य तव। लंबमानस्य विलंबमानस्य
किं कृत्वा। हृत्वा। समाहृत्य। नीत्वा। किं तत् सलिलवसनं। सलिलमेव वसनं वासो यस्याः तस्याः गं
भीरायाः नद्याः। पुनरपि कथंभूतं। प्राप्तवानीरशाखं। प्राप्ता वानीराणां वेतसवृक्षाणां शाखा
येन तत्। कथंचित्। करधृतमिव। अपरस्य कस्यापि वस्त्रं ह्रियते सोपि करात्कर्षणं करोति॥ अक
स्मान्नत्यजति। कथंभूतं पुनरपि। नीलं नीलवर्णं। पुनरपि कथंभूतं। मुक्तरोधोनितंबं। मुक्तस्य
क्षीणो... सती। आहरणत्वात्। त्यक्तस्थानमित्यर्थः॥ विपुलजघना। स्त्रीणीशानास्वा

दोषो भवति। स कः। विहाय। तुं पतितुं समर्थो भवति। अपितु न कोपि। अतो हेतोः कथमपि लीयमानस्य।
तेन वप्रस्थानीभावि। कथमपि न भविष्यतीति॥ ४६॥ त्वं निष्पन्दो कुसुमवसुधागीर्घसंपर्कपुण्यः स्रोतो
नद्ध ध्वनिनसुभगी दन्तिभिः पीयमानः॥ नीचैर्यास्यत्युपजिगमिषोर्देवपूर्वं गिरिं ते शीतो वायुः परि
णमयिता काननोदुम्बराणां॥ ४७॥ नो मेघ। वास्यति। कोसौ वायुः। कथं नीचैर्मंदं मंदं। कथंभूतो वायुः
शीतः। शीतलः। कस्य वास्यति। तेन व किं कुर्वतः। उपजिगमिषो। उपसमीपं गंतुकामस्य। कं गिरिं॥
पर्वतं। गिरिं देवपूर्वं देवगिरिनामित्यर्थः॥ कथंभूतो वायुः। निष्पन्दो। कुसुमवसुधागीर्घसंपर्क
पुण्यः। त्वं निष्यंदे त्वत्स्नानेन उच्छ्वसितविकासिता च वसुधा पृथ्वी तस्याः गंधस्तस्य संपर्केण
न पुण्यः। एतेन सुगंधवता उक्तो पुनः कथंभूतः पीयमानः कैर्दन्तिभिः हस्तिभिः। कथं स्रोतो
रन्ध्रध्वनिनसुभगं यथा स्यात्॥ स्रोतसी रन्ध्राणि स्रोतनी रन्ध्राणि स्रोतो रन्ध्रेषु। जन ध्वनिर्गर्जितं
तत्तो तेन सुभगं यथा भवति क्रियाविशेषणं। पुनरपि कथंभूतः। परिणमयिता। केषां। कान

ना १

नोर्द्धं वराणी॥ कान नअर्द्धवरीणी। पावकइत्यर्थः॥४७॥ तत्र स्कंदे नियतवसतिं पुष्पमेघीकृतात्मा पु
ष्पासारैस्तपयतु भवान्व्योमगंगाजलार्द्रैः॥ तत्राहेतोर्न्नवशशिभृता वासवीनां चमूनामन्वादि
त्यं हुतवहमुखोसंभृतं तद्धि तेजः॥४८॥ तत्र देवगिरौ पश्चिमे भवन्ती। स्कंदस्वामिकुमाराख्यं देव
22 पुष्पासारैः। पुष्पवृष्टिभिर्भवान्॥ वपतु। कथंभूतं स्कंदं नियतवसतिं नियता नित्या वसतिर्यास
स्थितिर्यस्य सः तं। त्वं च कथंभूतः पुष्पमेघीकृतात्मा। पुष्पमेघीकृतात्मा निःष्फलीकृता
२२ आत्मा येन स तथा। कथंभूतैः पुष्पासारैः व्योमगंगाजलार्द्रैः। आकाशगंगाजलेन आर्द्रैः॥
धृतेन्दुचीननाउक्ता। हि यस्मात्कारणात्। तत्तेजः स्कंदाख्यं तेजः संभृतं सवितृ। केन नवशशिभृता न
वो योसौ शीतैर्बिभर्ति तेन नवशशिभृतेन सोमेन महादेवेनेत्यर्थः॥ कृतहुतमह मुखे हुतं वहतीती
ति हुतवहो वैश्वानरस्तस्य मुखं तस्मिन्॥ वैश्वानरमुखे पुनरपि कथंभूतं स्कंदं चम्वादि
त्यै। आदित्यापिनमित्यर्थः॥ केन नवशशिभृता प्रवकस्यानेन्द्राहेतो कासीवमूतनी। सेनानी।

दोषो भवति। सक्तः विहाय। नुंपनित्य मुं। समर्थो भवति॥ कस्पी। वासवोनी। ऐन्द्रा रव्याभित्यर्थः॥ ४८॥
ज्योतिर्लेखावलयगलितं यस्य वर्हं भवानी पुत्रप्रेम्णा कुवलयदलप्रापि कर्णे करोति॥ धौतापां
गं हरशशिरुचा पावकेस्तं मयूरं पश्चाद्द्रिग्रहणगुरुभिर्गर्जितैर्नर्तयेथाः॥ ४९॥ भो मेघ
पावकेः। कं तं मयूरं स्कंद वहनं। मयूरस्नानं कानर्तयेतित्यर्थः॥ पश्चात् पश्चान्नर्तयेथाः। कं
तं मयूरं। कैः गर्जितैः शब्दितैः। कथंभूतैः। अद्रिग्रहणगुरुभिः। अद्रेः पर्वतस्य ग्रहणौ ग्राति
शब्दितैः। तेन गुरुभिः। कथंभूतं मयूरं वानेय गालितं। नेत्रौ ज्योतिरन्तौ यस्य युक्तेन नेत्रान्तौ। कथं
हरशशिरुचा। हरस्य शशी हरशशी तस्य रुचा दीप्त्या॥ कं तं मयूरं यस्य मयूरस्य वर्हं पिच्छं त
तं भवानी। पार्वती कर्णे करोति। कथंभूतं कर्णे कुवलयदलप्रापि। कुवलयस्य दलं प
र्णं प्राप्तुं शीलं यस्य तत् कुवलयदलप्रापि॥ केन। पुत्रप्रेम्णा पुत्रस्नेहेन। पुनरपि कथंभूतं
ज्योतिर्लेखावलयि ज्योतिष्मोल्लेखा यस्मिंस्तत्। तद्विद्यते ज्योतिस्सति। लेखावलयि। पुनरपि

कथंभूते गलिते स्वजमेवगलिते। ननु उत्पाद्य कर्त्ता कथं नोति। एतेन देवनाथजस्यापि। नमः स्कानश्र
वितः॥ ४९॥ आनाद्येनेशानवणोन्नवेदेवमुल्लंघिता ह्यासिद्धवैर्वैरूलकणनयाद्वीविप्रैर्मुक्तमार्गैः
व्यालीवेयाः सुनमितनयालंभज्ञीमानजिष्णवस्त्रोतोम्भूत्या मुविपतितणतीत्रैनिदेवस्पकीर्त्ति॥ ५०॥ मोम
घव्यालीवेयाः। विलीवे कनिष्पसीनिकिं कृत्वा आनाद्यम् आनावनं कृत्वा। कं देवदेवं। कं देवं। शान
वनन्नवी शनाणीवनं शनवनी। नत्रनवनीतिरानवनन्नवस्ती। शानवनन्मानमित्यर्थः॥ कथंभूतस्त्वं
२३ मुक्तमार्गाः। मुक्तो मार्गो यस्य मुक्तमार्गाः। कैः सिद्धवैद्धैः। सिद्धा मिथुनैः। कस्मात्। उलक
णनयाद्॥ उलशीकनभयात्। वीविप्रैः पृथग्भूतैः। आश्रितपञ्चिन्नमार्गैः। कथंभूतस्त्वं। उ
ल्लंघिता ह्यालीघितमार्गैः॥ अतिक्रांतपथा॥ किं कुर्वन्। मानजिष्णन्। समानजिष्णन्।
कीकीर्त्तिं। कस्य नन्निदेवस्य नीनिदेवस्य नाडः कीर्तिनामिव। सुनमितनयालंभजा॥
सुनम्रेसनयाः वन्दिका सुनमितनयाः। तस्या नृप्यलीम्रहः। तस्मान्नानानी। क। मु

विदृथिव्यौ। कृपासोनोमूर्त्यो सोतोतूपोगत्यर्थः॥५०॥ त्वय्यादातुंजलमवनतेशार्ङ्गिणो
वर्णचौरेतस्याः सिन्धोः पृथुमपितनुं दूरभावात्प्रवाहं॥ प्रेक्षिष्यन्तेगगनगतयोनूनमा
वर्ज्यदृष्टीरेकंमुक्तागुणमिवभुवस्थूलमध्येन्द्रनीलं॥५१॥ नोमेघप्रेक्षिष्यन्तेग
गनगतयः विमानस्थाः। कंप्रवाहं। कस्याः। तस्याः सिन्धोः। कथंभूतं निस्वजेन। किंक
त्वा। आवर्ज्य। संमार्ज्य। काः दृष्टीः। सकृतत्वात्। दृष्टिनावर्ज्यपश्यन्तीति। कस्मात् दूरभावा
त्॥ दीर्घपथत्वात्॥ अन्यवोत्पनाते। एकंसंख्या। मुक्तागुणमिव। स्वस्यमौक्तिकहारमिव। भु
वः पृथिव्याः कथंभूतं। उक्तागुणम्॥ स्थूलमध्येन्द्रनीलं॥ स्थूलोमध्येइन्द्रनीलंकस्याः इ
न्द्रनीलमणिर्यत्रवसतेस्थूलमध्येन्द्रनीलं॥ कसति। इदृशी संभावुजिष्यन्ति॥ अवनते
सति। नीश्रीमूतेसति। कस्मिन्। त्वयि। किंकर्तुं आदातुं। यं। ग्रहीतुं। किं। नत्। जलंपा

नीयी॥ कीदृशो त्वयि वर्णिवीने। घपिवीने। कस्यसहर्षिणः॥ स्त्रीकर्णिसप्रतेन कृष्णवर्णत्वमु
कं॥५१॥ नामुत्तीर्णजवज पनिचिनो भ्रूलताविभ्रमाणीव जेम नेपाडुपनिविलसत्कृष्णसान
घनाणी॥ कुंदनोपानुगमयुक्तश्रीमुखामात्मविंवपा त्रीकुर्घन्यापुनव नेन त्रकौ
२५ तूहलानी॥५२॥ मोमेघवृजगछ किंत्वउ त्रीर्थ। कीनीसिंधुनदं। किं कुर्घन्॥ कुर्घन्। किं
ननस्यात्मविंदं॥ आत्मस्थानीनी। कथं भूतनस्त्वं पनिचितः। परिचयंगतः। केषां भ्रूलतानां
२४ विभ्रमाणाम्। भ्रूवेवलना भ्रूलना॥ सैव विभ्रमो विलासो येषां तैः। तेषां। हा● वभाव
कटाक्षनीक्षणावनुनाणी॥ कामिनीनाविन्यथः॥ कथं भूतानी। विलसत्कृष्णसानघ
नानी। विलसजतिकुर्घन्॥ स जोसौ कृष्णसानस्तस्येवपृघ याजेषां तास्तस्पी। कउय
चिकस्मात् पनमा नेपात्। पनयालनात्॥ अन्यत्कयं॥ भूतानी। कुंदनोपानुगम

युकन्स्त्रीमुखी। कुंदस्यप्रकाशेपोमेलनी। कुंदश्चोपाडानुपरवान्॥ गौमीभूत्वाचविनाजेजेमकु
कन्यान्नमतास्तेषां। स्त्रीमुखस्यास्यासी। पुनः कथंभूतानां। दशपुरवधूनेत्रकौतूहलानां।
दशपुरस्यनगरस्यप्रजाक्लिासांनेत्राणि तेषांकौतूहलानां। दशपुरनगरस्त्रीलोचनकु
तूहलानां॥ ५२॥ हित्वातूर्णंदशपुरभवंविधुडुक्ताप्तकारोस्तत्प्रासादान्नुपवनवनोवानिर्णास्ता
वजित्वा॥ आज्ञाःशीघ्रंसिखिकुलनवोड्डीनसानोपकंठंदिव्यस्त्रीणांविलसनभुवंपञ्च
तान्यात्रिशार्वी॥ ५३॥ ततःस्कंदनेतरी॥ ज्ञायाः गच्छः। कस्त्वंके। पृष्ठेनान्रा किंनामपानिआर्वी।
कथंशीघ्रंवेगेन॥ कथंभूतंविलसनभुवं॥ विलासभूमिं। कासांदिव्यस्त्रीणां। देवाङ्गनानां। क
थंभूतं। शिखिकुवलनवोड्डीतसानोपकंठं। शिखिनाममयूराणां॥ तत्कुलःसमूहः। शिखि
कुलनवःशाद्ध्वः। तेनउड्डीनं। सानूनीशिखराणी। उपकंठंयस्यतं। किंकृत्वाप्राचवजित्वा

पुलित्वा। काननप्रसादान्। देवनाशो बवलगृहान्। शक्याकथसूतान्। प्रसादान्॥ उपव
ननः। उपवनं उद्यानं वाटिका हि गृहोद्यानसहितान्॥ केन वा निर्माणपानीयेन। किं कृत्वा।
दृष्ट्वा प्रवलोक्य। कैः लोकैः दशपुरभवनैः। दशपुरनिवासिभिः। कैः विद्युदुल्काप्रकाशैः।
विद्युदेव उल्का विद्युदुल्का तस्याः प्रकाशैः॥ ५३॥ ब्रह्मावर्तं जनपदमथ च्छायया गाहमा
२५ नः क्षेत्रं क्षत्रप्रधनपिशुनं कौरवं तद्भजेथाः। राजन्यानां शितशरशतैर्यत्र गांडीवधन्वा धा
रापातैस्त्वमिव कमलान्यभ्यवर्षन्मुखानि॥ ५४॥ तदनु भजेथाः। किं तत् कौरवं। कु
रुक्षेत्रं। कथंभूतं। क्षत्रप्रधनपिशुनं। किमकरोत्। अभ्यवर्षत्। कानि कमलानि पद्म
मुखानि। कैः धारापातैः। धाराया पातः पातः पतनं तैः। यत्र क्षेत्रे राजन्यानां क्षत्रिया
णां शितशरशतैः गांडीवधन्वा अर्जुनः मुखान्यभ्यवर्षत्। कथंभूतस्त्वं गाहमानः॥

कैगनपदं ब्रजावर्त्तिकयाश्र६ वरकाजया। अयोमागरक्षाजया। गोडीवचन्वनाज्या।
नीमुखानिशितनशनशानैः अप्यवर्मन्।। त्वमिव। जथात्वैधानायानैः कमलानि अप्यवर्मेव।
नेत्रैकौरवैमजैथाः ५८।। हित्वाहलामजिमतनसीनेवनीलोचनीकैवीथुझीत्यासमनविमुखे ली
गलीयाः सिखेवे। कृत्वानामजिगममपीसोऽप्यसानस्वतीनामान्तारुद्रस्वमिवजवनावर्णि
मात्रेणाकृष्टः।। ५५।। योसोऽप्यृ अन्लः युक्तस्त्वमपिजविनाअन्तर्मचेत्वमपियुक्तोजविपय
सि। कथंअनस्त्वी। कृष्टः वर्णिमात्रेणैव। किंकृत्वा। कृत्वाकितन्। अपिजिगमी। अजिथामै
नात्। गमनीविचाजा कासीअपी। कासीनासीकासी। नासीकासी। सानस्वतीनां। सनस्वती
नामनदी। केनसनस्वन्याः। आपः अंतूनिसनस्वन्यैनासी। नेत्री। सानस्वतीनी। नासी। कासी।
जाआपः लागलीवलमनङ्ः। सिषेवेकिंकृत्वा। यन्कृ। कीहलीमदिनी। कथंभूतानां। अपिम

x स्ते ३

तनसानं। विच्छिन्नखादान्। पुनः कथंभूती। नेवती लोचनाकी। नेवन्याः लोचने। गीवती
लोचने। एतेवर्ण्यकी। चिन्हो यस्याः सानान्। नेवतीवलमऽङ्गिना तस्यालोचनयो निवर्णवर्णो
२८ यजस्याः। नासी। कथंभूतः समनाविमुखः। कथीवं कुर्वीत्या कृत्वांगेहेना॥५५॥ तस्या
ऊछे ननु कनखलंशैलनागावनीर्नाजन्होः कन्यासगरतनयावर्द्धसोपानमार्गान्
२९ गोरीवक्त्रभ्रुकुटिरचना या विहस्येव फेनैः शीभोः केशग्रहणमकरोदिन्दुलग्नोर्मिहस्ता।
५६॥ यस्मात्कुरुक्षेत्रात् गच्छेः। की कन्यां। कस्य। जन्होः। जाह्नवीमित्यर्थः। कथंभूती। शै
लनागावतीर्णा। शैलानी पर्वतानां। नागा स्वामी हिमवान्। तस्मात् अवतीर्णा। किल हिम
वतो गौ गाव्य भवति॥ कथंभूती। सगरतनया स्वर्गसोपानपंक्तिः। सगरस्य तनयाः स

गगनगजाः। तेषां स्वर्गसोपानपङ्क्तिमिव। जाह्नवी गात्र करोत्॥ किं केशग्रहणं कस्य। शंभोर्महेश्वरस्य। कथं
भूता गंगा। इन्दुलग्नोर्मिहस्ता॥ इन्दौ चन्द्रमसि लग्ना ऊर्मय एव हस्ता यस्याः सा इन्दुलग्नोर्मिहस्ता।
किं कृत्वा। विहस्य स्मितं विधाय। कैः फेनैः। कपैः। कथं भूतानी। गौरीवक्त्रभ्रुकुटिरचनां। पार्वती
वदने तीर्यग्भ्रूरचना नी पुनरवपरस्वात्कनरवलं गच्छेः। कनखलदेवं। अपत्नोपिदः कश्चिदुत्तीर्य्य
त्रीं करोति सस्ना त्वा परस्वादेवं परपतीति॥ ५६॥ तस्याः पातुं सुरगज इव व्योम्नि पूर्व्वार्द्धलंबी। त्वं चे
दच्छस्फटिकविशदं तर्कयेस्तिर्यगंभः॥ संसर्प्पन्त्याः सपदि भवतः स्रोतसि छाययासौ स्यादस्
थानोपगतयमुनासंगमेवाभिरामा॥ ५७॥ तर्कयेः। वीक्षेः। किं तदंभः। पानीयं। कथं तीर्यक॥
तिर्यग्भूत्वा त्वं तस्याः पानीयं व्याहन्ति अर्थः॥ किं कुर्वन्त्याः स्तस्य गंगायाः संसर्प्पन्त्याः। सम्यग्भ्रक
गायां। कथं भूतस्त्वं पूर्व्वार्द्धलंबी। परस्वात्प भागस्य उपरि स्थितः। चेत्। यदि त्वं। अच्छस्फटिकपा

नीदी। विहर्तुंपातुं इच्छसि। तर्हितिर्यग्भूत्वानघेकेजेः। कथंभूता। गंगाअभिरामा। शोभना। केनसंगमे
न। पुनः कथंभूता। यया नोपगतयमुना। केना। संगमेन। पुनरस्वभवतरच्छायया। सांसर्प्यस्याः कस्यभ
वतः। च। स्रोतसितीते। कथंसपदितत्क्षणादेव॥ असौ गंगा। अभिरामस्यात्। कथंभूतः। अस्या
नोपगतयमुना। केनसंगमेन। पुनरस्वभवतरच्छायया। सांसर्प्यस्याः कस्यभवतः। च स्रोतसितीते
२७ ॥५७॥ आसीनानां सुरभितशिलं नाभिगंधैर्मृगाणां तस्याएव प्रभवमचलं प्राप्यगौरंतुषारैः। वक्ष्यस्यध्वश्र
मविनयने तस्यशृंगेनिषण्णः शोभामशुभ्रत्रिनयनवृषोत्खातपंकोपमेयाम्॥ ५८॥ वक्ष्यसि कथयिष्य
सि। कीशोभां कस्य अध्वः। कस्य अध्वः। तस्यातस्यहिमाद्रेः। कान्तिंद्यानादिव्यसीति। कथंभूत। त्वंनि
ष्पन्नः उपविष्टः। च। शृंगे। शिखरे। कथंभूते। अध्वश्रमविनयने। मार्गखेदनिवारणार्थे।
कथंभूतांशोभां। त्रिनयनवृषोत्खातपंकोपमेयां। त्रीणिनयनानियस्य। सः त्रिनयनोमहादेवः।
तस्यवृषः। वृषभः। तेनउत्खातः शृंगैरुत्खालितोयोसोपंकः कर्दमस्तस्यउपमायस्याः सातां

अस्मि[illegible] स्कंधस्यान्म[illegible] वधेस्त्तारि[illegible]

पीतद्रुः सरल इति

यथा कैलासपर्यंतोपति। हन्त दृष्टोताशृंगेनुपविष्टः पंक इव॥ तथा त्वमवलोकितोऽसि। प्रेक्ष
णीयोऽसि। किं कृत्वा प्राप्य। कं अचलं पर्यंतं। तस्याः गंगायाः। प्रभवं उत्पत्तिस्थानं। कथंभूतं सुर
भितशिलं। सुवासितपाषाणं। केन नाभिगंधैः कस्तूरिकापरिमलैः। केषां नाभिगंधैः मृगाणां। कथंभू
तानां। आसीनानां। समुपविष्टानां। कथंभूतं अचलं। गौरं। कैः तुषारैः हिमैः॥ ५८॥ तं चेद्वायौ
वहति शरलस्कंधसंघट्टजन्मा बाधेतोल्काक्षपितचमरीवालभारो दवाग्निः॥ अर्हस्येनं शमयि
तुमलं वारिधारासहस्रैरापन्नार्तिप्रशमनफलाः संपदो ह्युत्तमानां॥ ५९॥ भो मेघ तं जानीहि। प
र्वते हिमाद्रौ बाधेत कोऽसौ। दावाग्निः। को दावाग्निः सरलस्कंधसंघट्टजन्मा॥ शरलानां। वृक्ष
सरलवृक्षाणां स्कंधे गात्रमुख्यः॥ तत्र योऽसौ संघट्टः मेलनं तस्मात् जन्म यस्य स तथा। क सति
वायौ वहति सति। कथंभूतो दावाग्निः। उल्काक्षपितचमरीवालभारः। तर्हि वनं पर्वतं
समापितुं शान्तिं नेतुं। अलं समर्थो भवसि। कैः वारिधारासहस्रैः। नीरसंघातसहस्रैः। भवन्ति काः

संपदः विंबमाः विभूतयः। कथंभूताः। आपन्नार्त्तिः प्रशमनफलाः। आपन्नाः आगता याः सो आ
र्त्तिपीडा॥ आपन्नार्त्तिः तस्याः प्रशमनं तदेव फलं यासां ताः। केषां उत्तमानां। स्वस्यानुत्पाणि
अपतेऽपि जनः कश्चिद्सरवे संस्थे पुत्रु जो भवति तस्य संपदः। सुहृत्प्रसादिता भवन्ति॥ सुहृदीयाजे
त्वी मुक्तद्वानि मसहन्ताः॥ स्वांगभंगायतनसि न्दर्पोत्सेकोदुपनिरात भालं घयेयुर्भवन्ति॥ तान्कुची
या तुमुलकनकाट्टहिपिहासावकीर्णा। न्केवानसुः पतिभवपदं निःफलारंभयत्नाः॥ ६०॥ कुची
२८ याः। कस्य। कान्। तान्। शरभान्। पर्यन्तशीव विरोधान्॥ अस्यपवनागान्॥ तान्कान्। जेन्न
वंतलंघयेयुः॥ भवं तं लंघयितुं वाञ्छन्त्यन्ति। कस्मिन्। पर्वते हिमवति। कथंभूता। असहनाः
अहसहमानाः॥ के त्वां। कथंभूतं मुक्तद्वानिं विहिशब्दं। कस्मै लंघयेयुः। स्वांगभङ्गी। स्वहानीन
स्वरानीनिन्नाय्याः। चकउपति। कस्मात्। दर्प्पोत्सेकात्। दर्पोत्सेकादनी नरतान्॥ कुचीयाः।
तुमुलकनकाट्टहसि हासावकीर्णा। तत्र सं कुलपाभारागाट्टहपिहासाव्याप्तान्। जनःकानागात्र॥

अथवा केपति न्नवपदे तस्थुः।। हा निस्यानं केन लभेयुः। कथं भूताः निष्फलानं भजन्ताः।। अथ यो पि
नः कश्चिन्नुदत्तेन सह स्पर्द्धां करोति स निःफलानं भजन्तो भवति।। [illegible]।। इत्यानतो वरणीन्या
समर्द्धेन्दुमौलेः।। शश्वत्सिद्धैः उपहितबलिं भक्तिनम्रैः पतिजाः। यस्मिन्नों हृद्यो करणविगम
उद्धूतपापाः [illegible] ध्वस्तमुक्तपापाः। कल्पिष्यन्ते स्थिरगणापदप्राप्तये सद्धयानाः।। ६।। पतिजाः पतिक्रम्य। गच्छेः।
कस्त्वं कस्त्वा। कौ अग्निभवौ नमिमिति। अध्याहारः। तत्र पर्वते वरणान्यासी अवलोकुजिष्यसि।
निःसंदेहं। कथं भूतो। वरणान्यासी। ख्याते स्फुटे।। घट्टघट्टिपारवाते।। कस्य वरणान्यासी अर्द्धेन्दुमौलेः
स्मीरीनाः।। पुनः कथं भूतो उपहितबलिं। उपढौकितसत्कारो केः सिद्धैः।। कथं। शश्वत्। अन
वरती। तं च कथं भूतः।। ७ भक्तिनम्रोजस्मिन वरणान्यसो। हृद्येसति स्थिरसद्धयानः।। पुत्तुण्याः सद्यास
हिताः। पुत्तुण्या येन विष्यन्ति तस्थिरगणात्वाभिज्ज विनस्याजीगणा लम्बाजेकल्पिष्यन्ते। कथं
भूताः। उद्धूतपापाः। कथं हूतं हूतप्रवागतपानकिन्नो भविष्यन्ति। कस्मात्। करणविगमात्।।

बलिर्दैत्यप्रभेदे च करे चामरचंडयोः। उपहारे प्रभा [illegible] तुजरयाऽऽलयकर्मणि। गृहदारुप्रभेदे च
जठरो [illegible] मवेपिचेति मेदिनी।

इन्द्रियकनागव्यपगमात्॥ योगावस्थाभ्यासदेव।६१॥ शब्दायन्ते मधुरमलिनैः कीचकाः पूर्यमाणाः
संरक्ताभिस्त्रिपुरविजयो गीयते किन्नरीभिः॥ निर्ह्रादी ते मुरज इव चेत्कन्दरेषु ध्वनिः स्यात् संगीता
29 र्थो ननु पशुपतेस्तत्र भावी समग्रः॥६२॥ सोपयोग। ननु पर्यन्ते रागंकरिष्यंतीति। के कीचकाः। शु
ष्कवंशच्छिद्राः॥ कथंभूताः पूर्यमाणाः। कैः अनिलैः। वायुभिः। कथं मधुरं। यथा स्यात्। शनैः।
२९ न केवलं कीचकाः शब्दायन्ते। गीयते कोसौ त्रिपुरविजयः। त्रिपुरदैत्यविजयो संग्रामगा[illegible]नी।
काभिः किन्नरीभिः॥ देवगणविशेषाणां स्त्रीभिः। कथंभूताभिः संरक्ताभिः। गीतरसतत्त्वज्ञाना
त्॥ चेत् यदि ते तव ध्वनिः निर्ह्रादी शब्दसहितः। मुरज इव मृदंग इव। कंदरेषु स्यात्। तर्हि
ननु इति संबोधने। पशुपतेर्भैरवस्य संगीतार्थः समग्रो भावी॥ कानने। पर्यन्ते। प्र
ते न हि स्फुटं भवति॥ यदि तव पर्यन्ते कंदरेषु गुहासु मृदंगवत्॥ मधुना तेन तव ध्वनिनैव

वति॥ नहिरसीमहादेवसंगीनार्थिषु पुस्लिसात्॥ ६२॥ प्रालेयाद्रेरुपतटमतिक्रम्यतांस्तान्विशे
षान्हंसद्वारंभृगुपतियशोवर्त्मयत्क्रौंचरन्ध्रं॥ तेनोदीचींदिशमनुसरेस्तिर्यगायामशोभीश्या
मःपादोवलिनियमनाभ्युद्यतस्येवविष्णोः॥ ६३॥ भोमेघ तेनपथा। उदीचींदिशंअनुसरेः
तेनमार्गेणउत्तरमार्गेव्रज। कथंभूतस्त्वं॥ तिर्यगायामशोभी। तिर्यग्विस्तरेणशोभमानः। किंकृ
त्वा। अतिक्रम्य। आतिवाह्यकान्। विशेषान्। तान्। पूर्वोदितान्। कस्यप्रालेयाद्रेर्हिमव
तः। कथंउपतटं। उपसमीपइत्यर्थः। तेनपथानेकजन्॥ वर्त्महंसद्वारं। मानसोत्कानीना
हंसानांनद्वारंवर्त्म। नकेवलमेतत्। भृगुपतियशोवर्त्म। तद्देवजघत्मक्रौंचरन्ध्रं। कि
लपरशुनामगणवाणैः क्रौंचपर्वतस्यभेदः कृतः। अतएवोन्मेकाते। पादइववरनाणाइवा।
कथंभूतः। श्यामः श्यामः। कस्यविष्णोः। कृष्णस्य। कथंभूतस्य। बलिनियमन।

भ्युच्चनस्य ॥ बलिदानावसने ॥ ६३ ॥ गत्वा चोर्द्ध्वं दशमुखभुजोच्छ्वासितप्रस्थसंधेः कैलासस्य त्रिद
शवनितादर्पणस्यातिथिस्यात् ॥ शृंगोच्छ्रायैः कुमुदविशदैर्यो वितत्य स्थितः खं राशीभूतः
प्रतिदिशमिव त्र्यंबकस्याट्टहासः ॥ ६२ ॥ स्या भवेः । कस्य । कथंभूतः अतिथिः कस्य । कैलास
स्य । कथंभूतस्य त्रिदशवनितादर्पणस्य । त्रिदशानां देवानां वनिताः कामिन्यस्तासां दर्प
30 णो । तस्य । किं कृत्वा गत्वा । कथं उर्द्ध्वं पुनरपि । कथंभूतस्य दशमुखभुजोच्छ्वासितप्रस्थसंधेः ।
दशमुखस्य रावणस्य भुजादिउच्छ्वासिता सा । नूनीसंधयो यस्य तस्य शोभा । कि त्वा रावणेन
कैलास उत्पाटितः ॥ पुनरेव व्याप्त्य स्थितः । बाहुबलतुलना कुर्वता । यः कैलासः कुमु
दविशदैः शृंगोच्छ्रायैः । कुमुदवत् धवलैः शिखरोन्नतैः ॥ खं आकाशं वितत्य व्याप्य स्थितः ॥
अपनरवन्प्रभूते ॥ अट्टहास इव । कस्य त्र्यंबकस्य महेश्वरस्य । कथंभूतः राशीभूतः ॥

पुञ्जीभूतः। कथंभूतमिव दशादिशाइव॥६४॥ उत्पश्यामि त्वयि तटगते स्निग्धभिन्नाञ्जनाभेस
द्यः कृत्ताद्द्विरददशनच्छेदगौरस्य तस्य॥ शोभामद्रेस्तिमितनयनप्रेक्षणीयांभवित्रीमंसन्यस्तेसति
हलभृतोमेचकेवाससीव॥६५॥ भो मेघ। तस्याद्रेः शोभांअहं उत्पश्यामि। तस्यकैलासस्य।
शोभामुत्प्रेक्षयामि। कथंभूतस्य। तत्सद्यः द्विरदस्निग्धं घनद्वि न्नांञ नवस्निग्धभिन्नाञ्जनं। तस्य वा
कृत्तात्यक्तस्य सतस्मिन् छेदगौरस्य। कथंभूतस्य। सद्यस्तत्क्षणादेव। कृत्तः छिन्नो योऽसौ। द्वि
रददन्तस्तस्य छेदः नद्यजोतस्तस्य शोभा। तत्कैलासस्कतद्विरददशनच्छेदवत्॥ गौरकस्य
तस्मिंस्तटगते त्वयि। कथंभूते। स्निग्धभिन्नाञ्जनाभे। स्निग्धश्चासौ भिन्नाञ्जनश्चैवतिस्नि
ग्धभिन्नाञ्जनाभस्तस्मिन्कथंभूते॥ ती। शो। भां। स्तिमितदर्शनावाससीम वकेन कन्धे। कस्मि
न्। अंसे न्यस्ते। सति स्कन्धे चा तोपिनेसति॥६५॥ हित्वा तस्मिन्भुजगवलयंशम्भुनादत्तहस्ता
क्रीडाशैले यदि च विचरेत्पादचारेण गौरी। भङ्गीभक्त्या विरचितवपुःस्तम्भितान्तर्जलौघः

४ म३

सोपानत्वंकुरुमणितटारोहणायाग्रगामी॥ ६६॥ तत्रावश्यंकुलिशवलयोद्घट्टनोद्गीर्णतोयंनेष्यन्ति
त्वांसुरयुवतयोयन्त्रधारागृहीत्वं॥ ताभ्योमोक्षस्तवयदिसखेघर्मलब्धस्यनस्यात्क्रीडालोलाःश्रवणप
रुषैर्गर्जितैर्भीषयेथाः॥ ६७॥ भोमेघ। तत्रतस्मिन्पर्वतेनेष्यन्ति। काः। सुरयुवतयः। देवाङ्गनाः। की
३१ त्वांकिंकृत्वा। यन्त्रधारागृहीत्वं। यन्त्रमुक्ततोयसीकरनिस्यन्दिमन्दिरीभूतंकृतंतत्र। कैलासे। अवश्यं
निश्चयेन। कथंभूतंत्वां। कुलिशवलयोद्घट्टनोद्गीर्णतोयम्॥ कुलिशेनवज्रेणाहीनकेणकोमयवाय
लीकृतो। योसौवलयःकङ्कणस्तस्यउद्घट्टनं। संघर्षणं। तेनउद्गीर्णतोयं। येन। भोसखेताभ्यःसुरयुवति
भ्यःयदि। तेनत्वमोक्षोनस्यात्। तर्हितास्त्वंभीषयेथाः। कैःगर्जितैः। स्तनितैः। कथंभूतैःश्रवणपरुषैः।
कर्णकर्कशैः। ततस्ताः। किंभूताःक्रीडालोलाः। खेलचपलाः। अतस्त्वंभावयेथाः॥ ६७॥ हे
माम्भोजप्रसविसलिलंमानसस्याददानःकुर्वन्कामंक्षणमुखपटप्रीतिमैरावतस्य॥ धुन्वन्वातैःसलि
लपृक्तैःकल्पवृक्षांशुकानिछायाभिन्नस्फटिकविशदंनिर्विशास्तेनगेन्द्रम्॥ ६८॥ भोमेघनि

द्विशः प्रवेशकनिष्पसीति कस्त्वं। कैनगेन्द्रे। कौ नगेन्द्रे तं कैलसमित्यर्थः॥ कथंभूतं पर्वतं। कां जामिन्नः।
फटिकविशदां जामिन्नौ स्फटिकस्वच्छविशदाभ्यां शुद्धस्फटिकविशदां उपनिजदेवच्छिद्यते। तदेवकान्तसात्।
प्तेनस्पतियाचेन। शुद्धा उक्ता। किं कुर्वन्। चुम्बन्। कानि कल्पद्रुमांशुकानि। कल्पद्रुमपल्लवानि। कैः।
वातैः। कथंभूतैः सलिलपृषतैः पानीयबिन्दुवारिशीलैः॥ किं कुर्वाणस्त्वं। आददानः। किं तत्रा स
लिलीपानीयं। कस्य मानसस्य। कथंभूतं हेमाम्भोजप्रसवि स्वर्णकमलजनकं। किं कुर्वन्। कुर्वन्
कौरवाणां मुखं। पटप्रीति। ऐरावतमुखमेवपटं कुर्वन्॥ प्रीतिं कस्य ऐरावतस्य। हस्तिनः॥ ६०॥ हस्तो
गेन्द्राणि जिनि इव स्वैरस्य न्यस्तगंगां गंगा कूला न त्वं दृष्ट्वा न पुनरलकां ज्ञास्यसे कामचारिन्॥ जाय
काले वहति सलिलोद्गारमुच्चैर्विमानैर्मुक्ताजालग्रथितमलकं कामिनीवाभ्रवृन्दं॥
॥ ७॥ ६१॥ भो कामचारिन्॥ स्वेच्छाचारिन्। न तु ज्ञास्यसे कः कर्ता त्वं। अपि तु ज्ञास्यसे॥ किं
कृत्वा॥ दृष्ट्वा। कीं अलकां॥ कौ नगरीं। कीदृशीं॥ न्यस्तगंगादुकूलां॥ अपुनर्गंगापे



२३ ५३।४

टवस्त्राम्॥ का उत्संगे॥ क्रोडे। कस्पत्। स्य कैलासस्य कस्येव प्रणयिन इव॥ यथा प्रणयिन उत्सं
गे कांचनकामिनीमवलोक्यते। तथा अलका। कैलासस्योत्संगे द्रक्ष्यसीति विवेचः॥ य
थाअलकायाः युष्माकं कालेवर्षासु उच्चैर्वहति विसलिलोद्गारं। कैः विमानैः। कथंभू
तैः। उच्चैः। दीर्घैः उच्चैरित्यर्थः॥ न केवलमेतत्॥ जावहति। कं अभ्रवृन्दं॥ मेघसमूहं। क
३२ थंभूतं। मुक्ताजालग्रथितमलकं। मक्तिकसमूहैः॥ वक्र कुटिलकेशं॥ कृत्वा वह
ति॥ उच्चैर्विमानैः॥ अभ्रंलिहैर्विमानैः॥ ६९॥ विद्युत्वन्तं ललितवनिताः सेन्द्रचापं स
चित्राः संगीताय प्रहतमुरजाः स्निग्धगंभीरघोषं॥ अन्तस्तोयं मणिमयभुवस्तुंगमभ्रं
लिहाग्राः प्रासादास्त्वां तुलयितुमलं यत्र तैस्तैर्विशेषैः॥ ७०॥ भो मेघ। जस्पीन्न

गर्जी॥प्रासादाद्भवलग्नहाः॥ त्वांतुलयितुंमनोज्ञाः।जावनिताः कामिन्यास्ताभिः सहिताः।
पुनरपित्वांकथंभूतं।सेन्द्रचापैः सहइन्द्रचनुषावर्त्तन्ते इति सेन्द्रचापस्त्वं।नेवकथंभूताः।सचि
त्रास हचित्रशालानिविद्यन्ते इति सचित्राः॥पुनरपित्वांकथंभूतं।त्वांच्छन्नतोयं।अन्त
र्निच्यो तोयंपानीयंजलस्य।अन्तस्तोयंजस्त्रं॥ वेताः किंविशिष्टाः मणिमयभुवः।मणिबद्धभू
मयः॥पुनरपिकथंभूतं त्वां।तुंगमुच्चं।वेताः किंभूताः अभ्रंलिहाग्रः।आकाशस्पर्शिशि
खराः॥इद्रप्रसादास्तैस्तैर्विशेषैस्तत्रमलम्॥ ७१॥ आनन्दोत्थनयनसलिलंय
त्रनान्यैर्निमित्तैर्नान्यस्तापः कुसुमशरजादिष्टसंयोगसाध्या॥ नाप्यन्यत्रप्रणयक
लहाद्विप्रयोगोपपत्तिर्वित्तेशानां न च खलु वयो यौवनादन्यदस्ति।७२॥ज

कर

त्र्यलस्यान्नगर्यां नजनसलिलं॥ आनन्दोत्थमेव। नेत्रवारि। आनंदस्येव। नान्यैर्निमित्तैः॥
प्रेतेन स्नेहाश्रूणि विहाय कोपि नरुदति॥ न केवलमेतत्। न विद्यते। कासो। न परैलापकः। अ
न्यः। कस्मात्। कुसुमशरानंगात्। कंदर्पात्। न देवइस्ससंजोगस। घ्यात्॥ वाञ्छितनाति। साधनात्। सो
पितपोवाञ्छितोसंजोगात्। नाशजाति। न केवलमेतत्॥ न विद्यते कासो। विप्रयोगोप्ययत्रिः। अन्यत्रा
३३ पि। कस्मात्। प्रणयकलहात्। स्नेहकलहात्। अन्यत्र विजोगो न विद्यते। न केवलमेतत्॥ वित्तेशा २
नीयन्नाणी। वयः यौवनादन्यनास्ति॥ ७१॥ हस्ते लीलाकमलमलके बालकुंदानुविद्धं नीता
लोध्रप्रसवरजसापीडुनामननश्रीः। चूडापाशे नवकुरवकं चारु कर्णे शिरीषं सीमन्ते च त्व
दुपगमजं यत्र नीपं वधूनां॥ ७२॥ यस्यां नगर्यां। वधूनां कामिनीनां लीलाकमलं विद्य
ते। कीदृशे। न केवलमेतत्। अलके विद्यते कुटिलकेशमध्ये। कर्णान्ते बालकुंदानुविद्धं। नवीनैः कुंदपुष्पैर्ग्रथितं। न केवल

मेतन्नू।विघेनेफाअनून।स्तीः मुरवकान्ति४फथीमृता।नीना।कीपीड्ती।फेनलोत्र त्रसवनजसा।लोअपुथ्येनप्रुता।नफेपलमेनन्न।
विघतेनवफुनपकिनूतनफृष्पेतुजापुथ्यी।फस्मिन्नवृगपार्थ्यो।केशपार्थ्यो।नफवलमेनन्न।विघनेकितन्नोशसीपी फथेन्नूते।
तान्नुमनाइशी।फस्मिन्नो।फूरोना।फेवलमेनन्न।विघने फेनीर्फेद्वी।फथीन्नूते।वेडुपृगामजी।वृघागमनेनत्रनूतमित्यथे४।
फथीमन्त्रो।फेरामाये सिद्धस्यान।।७२।।मस्सीयनजा४थितमाणिमत्तान्यत्यहम्पेस्थला।निज्योतिश्वापाकुसुमनविना।
न्युन्नमन्नीसहाजा।।आसेवन्तेमधुनन्तिफलेफल्पृष्टन्नुम्पस्ती।चेतिमीन चेनि पुशानफेः पुथ्येनमूफितेषु।।७३।।
जसीपुनिआसेवन्तो।फेसृन्तूः।कितन्मधुामेघी।फथन्नूतेयतिफली।फेषुआरुतेषु।उफ्केतेषु।फपूर्नूतेषु।चदीप
हानुफलेषु।फथीशानुफेमेशनेः शनैः।मेहेमेदूकथीन्नूते।फल्पटन्नम्पसी।फथीमनाम्वेउन्नमसृतेसहाया।श्लेस
फामिनीसहाया।ः।पित्कृत्वा।आगत्य।फानिहम्पेस्थला।नि।घवलगृहाणि।फथीन्नूना।निशितमणिमया।नि
शेषमणिमयानि।पुनरपिफथेन्नूनानि।ज्योतिषापाकुसुमनविनानि।माणीनीज्योतिष्पापाकुसुमनविना।

सरप।

१ सन्लि१

॥७३॥ मेदाकिन्याः शिशिसलिलशिशिरैः सेव्यमाना मरुद्भिः मन्दारान्नामणी मणिनद्युहीहापमावानितो ह्याः अन्ये सवै
कनकसिकतामुष्टिनिक्षेपगूढैः । क्रीडन्ते मणिभिरमनरप्रार्थिता देवकन्याः ॥७४॥ यत्रपक्षीनगुणीं क्रीडन्ते ।
काः देवकान्याः देवकुमारिकाः कथंभूताः अमरप्रार्थिताः देवप्रार्थिता । कं सुक्रीडन्ते मणिभिः कथंभूतैः सन्वे
वैः अन्वेषणमुक्तैः कथंभूतैः कनकसिकतामुष्टीतनिक्षेपविक्षेपः मिलनेतेनगूढैः । अलिक्षितैः । क
थंभूताः कन्याः मानवैः । मरुद्भिः वायुभिः कथंभूतैः सलिलशिशिरैः कन्याः मेदाकिन्याः शानीमशीत
पुनः कथंभूताः वानितोष्णाः वानितौ उष्णो धर्मो यासां तेन वानितोष्णाः । कमाछायमयाः । कप्पी मेदानामणी
३८ कथंभूतानी । अनुतटरुहीतां तटे तिष्ठन्तीति अनुतटरुहः तेष्वी ॥७५॥ नीवीबन्धो च्छ्वसित
शिथिलं यत्र मन्नागतानी । मौक्तिकानां गारनिरूतनकरे ष्वंधाक्षिपत्सु प्रियेन्तु । अर्चिस्तुंगानभिमुखं वमपि

१ कौमी१ १ व्या। विश१

त्रापत्न्नपदीपी क्रीमूढस्थैनवति विफलत्वेमिनायूलमुसिः॥७५॥पत्रनसीतुनिभवति कासो वृक्षोमुसिः।का

सोपक्रौगणानी। कथैन्द्रूताभवति। विफलत्वेनिताभवति। निःफलाग्रेरणाभयति। यतः कथैन्द्रूतानोमूतास्मी क्री

मूढनी।न्नपसापयन्तुराणौ। किंकच्चा। आम्य। का न्नात्नदीपी। नत्नमपाः प्रदीपाः नन्नपदीपाम्ग्रानूा कथैन्द्रूता

न्नू। सर्पिन्नुगान्नूदीन्नपाठ वृगान्नू। कथैंअनिन्नुरवेसमीपमवा। केष्ठसन्नु। आज्ञिपन्नु। केष्ठु। त्रिमेष्ठुवल्नूमे

ष्ठु। कथैंन्द्रतेष्ठु। सकामव्वाद्भू। अनिन्द्रतेष्ठु। केपसक्तितेष्ठु। केन्नोमेपदम्त्री। कस्मात् शोभमदृश्यौ वयात्रू। कथैंन्द्रू

नेन्द्रोमे। नीवीविद्योछूसितसिथिलो। नीव्याः कश्चिदेशसाः वेयः नुद्रवैद्विकानस्माडच्छ्सितेभरुसिथिले

स्पानयन्तिनी॥७५॥गन्तुकेपाद्दलफपतितैः निवृमीदानप्रथमेपत्रच्छेदै फनफकमलैकसेविनी

सिमिश्वा। मुक्ताजालैश्चनफमलनजैशिवनक्ष्वेस्वरुनेडन्ने शोभा। गोस्वविलुउदजसूप्यनफानि

।लग्न। ।पतिमलो

नीनी॥७६॥स्तूयते।शाप्यते।कः मार्गैः नैर्याः।निशा मौ।अपि नैशः।अप्यया निशापीमवनैश॥८॥कासीकामि
नीनी।ध्निवासेगच्छन्नीनामित्यपेष्ठ।कतुदने।कस्यसविनु॥श्रीषूर्वेसप्रथमझावतामेदान ष्नुष्येझायेते॥
35 कपैमूनैः॥म्यः स्रलकपतेश्कुटिलफेराम्यः घतिने॥तस्मात्कागन्तुसकैपावागत्य कुठन्ना।गतीमो स्रुपत्यान्तू।न
३५ केवलेदानघुष्येपत्रछेदस्वष्नयते।नकेवलेमत्रुष्ठेदः।फनफमले स्वसूयते।हाणिफमले॥कपैम्नूने॥कष्ठे
विश्रीपिनिश्वाकणावत्यीविश्वैसिन्नुशीलेपस्पोतिते॥नफवलेहाने॥स्वनुक्ताहानेस्वकपैन्नेः॥छिन्नसूये॥ञ्रु
पिनिगुणेःकपैम्नतैः॥मुकलालेः॥मोक्षिफसमूहेःकथैम्नतै॥मनफलशुकेष्मनफलशाम्यापी॥हाने॥१७९॥
नेत्रानीताःसनतगतिनापद्धिमाजाग्रधूमीनालेस्वपानीघजलफणिफाहोष्ममुत्यायसघः॥सेकास्यर्छ
इवइपजलमुरच्छाहथापवजालेधूमोफानानुकतिनिपुनालङ्कृत्यानिष्पतन्नि॥७७॥पवपस्री

पुरिष्पन्ति फेजलमुर्वीमे घाः। कथंभूताः मुहूर्ताद्ध समानाः। कथंभूता निष्पतन्ति। नूर्जनाः। तेनुये भूतो धूम
कुफोनाः स्य ये। केः निविष्पन्ति। गालैः गवान्तेः। कथंभूना तलमुखः। धूमो ज्ञानानुकति निपुणो। धूमस्य
धूमोज्ञानशतस्य अनुकृतिः स्यात् कतिश्च ग्रेनिपुनाः तस्याः। यथा धूमः। पालेग्रे छन्नवलोक्यते तथा
इति। अन्तस्थे ग्रेन तीर्थी फास्पृश्याद्वा। अपरोऽपि सः। फास्विनूनग रूप्रवेशी फरोति। शशीकिनो भूच्याम काशि
किलत्वा। तुन्या घकिंजलकपिफदोर्वी घ फीबोपदे स्थो जलीयजलेसफापिफाः शीफनाः स्वजलप
तासीद्धपणी स्वजलफा लोफाद्धपणीके षौ। अलोस्वानी। विश्व शालानां। कथंस घस्मणा देवा। कथंभूता मध्य
नितफनने त्रावाप्तुस्तुताः। कथंभूतेन। पतनगतिना अनवनतगमनेन फाः पश्चिमानाः ग्र भूमि समाः स
लफामाः। विमानाग्रभूमी पश्चिमानाग्रभूमी ॥७७॥ पत्रश्रीणीप्रियतमस्तु पालिगनो घ्नसितानीमीमला। नि।

नैष॰

सुन्दनजनितीतेहुजालेवनैवा। वृन्सैनोधापगमविशदैश्च निनावैद्रपादैः व्यो हुपैतफ्ल जललवसीदिनवैद्रश्चा
न्ना॥ १८॥ फ्सोधुरीव्युदेपनि। स्फ्लनिकिवैद्रफीनाः। वैद्रफ्ल नामणमः। फीश्रीगालानिशनीरालसोफ्ल
३८ नी। सुन्दनजनिनी। सुन्दनात्यन्नी। कासीश्रीणी। त्रिप्नमनुजालिगितो घ्रासितानी। त्रिप्नमससवल्लसानुमो
वाहूनाभ्यामालिगितेतेन घ्रासितो। त्रिप्नमवाहुभ्यांजालिंगितेन घ्रासितो। नासो त्रिप्नमनुजालिगितो घ्रा
३६ सितानी। कथंभूतः वैद्रफान्ताः तिहुजा तावलेवा। सूवनेनुना। गवान्नालेविनाः नवयैद्राद्वेःपानीय
नन्नानि। अनःसुन्दनस्नानितेभ्यो स्फोप्लनि। कथंभूताः स्फ्लनि। जललवप्लीदिनः। भ्रव्यकजलशीफ्ला॥
कारीताः कथंभूनाः इनिताः के वैकिनिलेः। कथंभूतः वन्सीनोधापगमविशदैः वृदीम्नाजासूतेन।
सस्पश्रपगतः तेन विशदैः निर्मलैः॥ १८॥ अन्द्रीणान्नीनेपननिधजः प्रन्यहिनक्लफैहुजामध्निवनपां

त्रसः किन्नरे नेत्रसार्धं विन्ध्या जारखी विशुधवणिता वानतुरप्या सहायाः वृक्षापानेवहित्तुपवने कामिनोनिविशालो
॥७९॥ सत्रणस्योऽत्रु निर्घिशन्नि के कामिनः किंनिर्घिशन्नि उपवने उद्याने वेत्रा जारवेवित्रा जनामानी कथं वैहिवा
कथंनूनी वृक्षापानेवृक्षे अपानत्रानवृक्षापाने कथंनूनाः विशुधवनिता वानतुरप्यासहायाः विशुधानिनिताः
फलो भ्रासीवानः समूहन्मन्मथोद्धुरप्यासमारकसहायाः केप्रीतेशुक्लमत्रीसहायाः शुक्लनृपिकथंनूनाः अजीणोलानेवनो
नियामः अजीणासीपूर्णोः अनत्रमध्येवनेषु निवसेषुप्रीतया सेपूर्णगृहनिवासनः कथंसमुद्रः फेः किन्नरे सहाकथं
भूतेनसकाशेः किंकृतेष्टिः गायन्तिः कितह्यधनपतिप्रसः कुवेरस्यसः कथं प्रत्यहोदिनेदिनेऽनुति ॥८०॥ तौ मां
देवधनपतिसार्थं सत्रसख्यपादसेती घानस्वापेनवशनिमजामन्मथः प्रचुरसौ सन्नूमेगाद्वाहितमनेः कामिलकेदमा
वे स्वस्पानीमास्वतुरवणितामैरवरिफः ॥८१॥ सत्रपस्योनवशुनितन्दमाति फलसेमन्मथः केदर्पः विवाप
यत्नः कथंनूनी प्रघरसे प्रचपानोश्वाविघनपस्पित्र धनुः विनत्रा किंरुवामनाशाच्या के देवदेवी।

४या

यन पति सुरद्विकुवेरामित्रः कथंमूर्त्ती। वसीतेकथंन्द्वानःहि। त्रनपन्नेण। कस्मिन्नपहतिमप्राह। किलपूर्वे महादेवेन कामो दग्धः।
ततोनन्यारमवरुत्ति। कथं वाप्रोपावाकृत्येनाजिननसकामस्य आनंगः सिद्धाएव। केनैवसिद्धः। वनुनवाणितातविभ्रमो
३७ सेनोवा। दन्न श्रीविलासः। कथम्भूतः अमोघः। प्रफुल्लोफमलन्केषु। कामवेहुषु। पुनः कथंभूतेः। प्रतिहतनज
नेः। कपानेनित्यथेः। कथंसन्नमीगीनथासाम्रा। ८०॥ वासाक्षिवित्रमधुनमननेविभ्रमादेशादनै। पुष्पोदृदसुर
३? किसलयेन्नूपलानोविकल्पो। लान्कुलानोगीवलनफमल न्यासपानोगेववपस्यामेफः मूनेपफलमवलामीड
लेफलप रन्नः। ८१॥ प्र नपश्योतुनिरफश्चे सः फलपरन्नः अलीफलागी क्रमवत्ति। प्रथमपनस्यानूा। वल
मुः। वद्धेकथंभूती। विभ्रमादेशदन्नै। विलासादेसवतुरीसर्वमेवदापै। अलवामीडल फामिनीनो। भूष
वसपनं॥ ८२॥ मध्याफूजत्रमतरन्तुस्वनापादपानिनपत्तुप्याहिस्येणी नविनरानाजिन्यपयोपानलिन्या॥

केको कीठ मवन शिखिनोनित्यमास्थकलापा नित्यज्योत्स्ना प्रतिरुन्तमो दृत्तिनम्याः प्रदोषाः ॥१८१॥ नवान्यत्र मेघी
मुनि। पादपास्नन्दु विघन्ते। कथंभूता। आकूलज्जूम्भमरमुखराः॥ आसमेततनामावनकूत्न। पङ्क्तिमन्नमुखरा॥ शाद्या मो
मोनः पुनः कथंभूता॥ नित्यपुष्पापदपुष्पिताः॥ नफेवलीपा द्यः नत्तिन्यश्चे विघन्ते। पद्मिनीपस्वस्ति निद
कथंभूता : नित्यपुष्पा सदापुष्पिता॥ कुदाविदपिनुष्पानादेमपेना॥ तत्र पुनः कथंभूताः॥ हिमपरणीनि वि
तरसना॥ हिंसाश्रेणी हिंसपोत्नी॥ नत्यानवितानमानप। शीनास्तथा। हिंशश्रेणी नवितरसना। ताएवनि त्यप
थ्यानफेवलीनत्तिन्यः। मवनसि खिनोविघन्ते गरुत्कीठमभूताः मन्नि कथंभूता॥ केको केठके कामिम्भ
भूनवालीनि॥ उत्कंठिताः केको कीठः सदाद्यूनिसहिताः पुनः॥ कीदृशा॥ नित्यमास्थकलापा। नित्यंभावे
देवीनिमत॥ कलापावेनीतेन्धा। नित्यमाय कलापा॥ नित्यं दत्ति पुनर्घेरा॥ नफेवली नवनायिमिनः

प्रद्योपमृरक्षपत्नीनजनीह्यलानिवा कथंभूताः। नित्यज्योत्स्नाप्रतिहततमोवृत्तिरम्याः। नित्यज्योत्स्नाप्रतिहततमो
वृत्तिरम्यैर्भीतेतथातेनरम्याः। रमणीयाः॥ ८२॥ तत्रागारं धनपतिगृहादुत्तरेणास्मदीयं दूराल्लक्ष्यं सुरपतिधनु
३४ श्चारुणा तोरणेन। यस्योपान्ते कृतकतनयः कान्तया वर्द्धितो मे हस्तप्राप्यस्तवकनमितो बालमन्दारवृक्षः॥ ८३॥
तत्र तस्यां नगर्यां अस्ति विद्यते। किं तत्। आगारं गृहं। किं मयास्मदीयं। अस्माकीनं उत्तरेण। कस्मात्। धनप
३८ तिगृहात्। कुबेरप्रासादात्। कथंभूतं। लक्ष्यं लक्षणीयं। कस्मात्। दूरात्। कैः। तोरणेन। कथंभूतेन। सुरपति
धनुश्चारुणा। सुरपतिरिन्द्रः। सुरपतिः। तस्य धनुः इन्द्रचापं तद्वच्चारुणा। सुरपतिधनुश्चारु तेन॥ यस्या
गारस्योपान्ते बालमन्दारवृक्षोऽस्ति। कथंभूतः। वर्द्धितः। कया। कान्तया। मया। उ
कस्य मम। पुनरपि कथंभूतः। हस्तप्राप्यस्तवकनमितः। हस्तप्राप्यः। अथवा हस्तप्राप्यः। पुनरपि कथंभूतः।

नफनफमितः।प्रवैफे पुष्पगंधेर्न्नामितः। अनस्वोत्ये जतेछनफनानवाइव। हन्निमक्षुचइव॥८३॥वापीर
स्मिन्मनफनशिलावद्धसोपानमार्गो हैमैश्छन्नाविफचफमलै स्निग्धवैडूर्यनालैः। यस्यास्तोये कृनफसनव
मानसैसैनिकृष्टसीनध्यास्यन्ति व्यपगतशुचस्त्वामपिप्रेक्ष्यहंसाः॥८४॥ तस्यास्तीरे रचितशिखरः पेशलैरिन्द्रनीलैः। क्रीडा
स्मिन्।गरुफपैवसहस्रपेन कपैनूतामरफतशिलावद्धसोपानमार्गो। फपैनूना इन पिछन्ना। सा हादिता॥
केः विकचफमूलेः विफसित कैर्नकैः। फपैनूनेः हैमैः। सोवर्णेफपैनूनैः स्निग्धवैडूर्यनालेः स्निग्धोसम
तो मासोचेडूर्यः स्निग्धः वैडूर्यमयदण्डनाला नियेनानि नूः। यस्या वापिकायाः पानीयेन ध्यास्यन्ति। नसेवको।
के हंसाः। किमानसैफपैनूनैः सन्निकृष्टसो। निफटमपिमानसं अवगणय्य। वापीसेवन्ते। फपैनूना हंसाः। कन
वसनजः। कनावपनेचेदृष्ट्वाछनवसतजः। रमणीयत्वात्। हंसप्रहिं यात्। किं कृत्वा। प्रेक्ष्य दृष्ट्वा। किमुत मपि

X रचितशिखरः ।२
X शि।२

ष्यां व्यपगतशुचो न विष्यन्ति । एतेन मोघो द्वेषोपि मानसे स्ववगणप्य नत्रैव वसन्ति । किल आशा जहेपाः । अन्यु
वसन्तो वने भ्यो मानसं नास्ति ॥ ७४ ॥ तस्यास्तीरे रचितशिखरः पेशलैरिंद्रनीलैः । क्रीडाशैलः कनककदलीवे
39 ष्टनः प्रेक्षणीयः ॥ मद्गेहिन्याः प्रिय इति सखे चेतसा कातरेण प्रेक्ष्योपान्तस्फुरिततडितं त्वां तमेव स्मरामि ।
॥ ७५ ॥ तस्याः वाप्यास्तीरे । क्रीडाशैलोस्ति । कथंभूतः । रचितशिखरः । कैः इन्द्रनीलैः । कथंभूतैः । पेशलैः । क
थंभूतः कनककदलीवेष्टनप्रेक्षणीयः । कनकमयकदलीवेष्टनेन प्रेक्षणीयः । नोऽस्य वेश्म । गृहिण्याः स
३९ मकामिन्याः स क्रीडाशैलः प्रिय इति । अहं तमेव क्रीडाशैलं स्मरामि किं कृत्वा प्रेक्ष्य दृष्ट्वा का धी । केन
चेतसा खिन्नेन कथंभूतेन । कातरेण त्वामेव किं नेन कथंभूतं त्वां उपान्तस्फुरिततडितं । समीपे विद्युद्विलसिते ॥ ७५ ॥
रक्ताशोकश्चलकिसलयः केसरश्चात्र कान्तः प्रत्यासन्नौ कुरवकवृतेर्माधवीमण्डपस्य ॥ एकः स

× ६२

पा॰

स्त्वसहमयावामपादाभिलाषी कान्तात्यन्यो वदनमदिरां दोहदच्छद्मनास्याः॥ ८६॥ योस
स्वेम ह्रेहि विघन्ते। कोसौ न रक्ताशोकः। न रक्तस्वासोऽयमशोकश्चेति। न रक्ताशोकः रक्ताशोक रक्ता
कथं भूतः। चलकिसलयः। चपलपल्लवः। न केवलं रक्ताशोकः। केसरनागकेसरः। कथं भूताः।
कान्तः। मनोज्ञः। तौ च कथं भूतौ। उद्यानसन्नौ निकटौ। कस्य माधवीमण्डपस्य। वनीमण्डप
कथं भूतस्य। कुरवकवृते। कुरवकवाटिकान्तिः। नाक्षिनस्पष्टकः। नक्तारवशोकः। नवसख्या
वामपादभिलाषी कथं सखा केन मम पादेन न रक्ताशोकस्तदा विकसति। स युष्मत्सखी प्रियासन पुनाल्लत्प
पादेनाहितः सन् पुष्पितो भवतीति नन्वस्तु अन्यश्च नागकेसरस्स कोऽस्तीति वाञ्छति। को वदनमदिरा। केन दोहद
छद्मना। कस्याः अस्याः त्वत्प्रजायाः॥ ८१॥ तन्मध्ये च स्फटिकफलका काञ्चनी वासयष्टिर्मूले बद्धा मणिभि
र्नातिप्रौढवंशप्रकाशैः। तालैः शिञ्जवलयसुभगैर्नर्तितः कान्तया मे यामध्यास्ते दिवसविगमे नीलकण्ठ

ठः सुहृद्वः ॥८७॥ तन्मध्ये च ॥ तयो रक्ताशोककेसरयोर्मध्ये वासयष्टिर्विद्यते। क्रीडामयूरवास
स्थानयोग्या यष्टिरस्तीत्यर्थः। कथंभूता॥ कांचनी सौवर्णी। पुनरपि कथंभूता स्फटिकफलका स्फटिकमय
फलकिका। कथंभूता। बद्धजलिंदिला। कैः मणिभिः। कथंभूतैः। अनतिप्रौढवंशप्रकाशैः न विद्यते।
अनतिप्रौढः। अपरिपक्ववंशप्रकाशो येषां ते तैः। नानामणिभिरित्यर्थः। सा वासयष्टिः नया॥ अध्या
४० स्ते अधिकतया स्थिति। कोऽसौ नीलकण्ठः। क्व दिवसविगमे संध्यायां। इत्यर्थः। कोऽसौ नीलकण्ठः। यो
युष्माकं सुहृद्भवती मित्रं। कथंभूतः। नर्तितः। कया कान्तया॥ कामिन्या। कस्य मे मम। कैः ता
लैः। कथंभूतैः। शिंजद्वलयसुभगैः शब्दायमानकंकणमनोहरैः॥८७॥ एभिः साधो मन
सि निहितैर्लक्षणैर्लक्षयेथाः द्वारोपान्ते लिखितवपुषौ शंखपद्मौ च दृष्ट्वा। क्षामच्छायं भ

वनमधुनामद्वियोगेनन्नूनंसूर्यापाएनखलुकमलीडुप्पतिस्थामभिद्यौ॥८८॥नोसावोलज्जपे
थाः।जास्पसि।ह्लन्ताऐः।एभिः हवौदिसेः कथंहृतैः निहितैः क्मनसि।दृतैनित्यर्थैः नकेव
लंमेतैः हस्वा।चकिंक्र्यं।हञ्चा।कोशंरवपन्नो॥कथंभूतैः।लिखितवस्तुभ्यैः।उल्लिखितमतीवो। ता
कहानेपान्तो।द्वानसमीपुञ्जधुनायाइहनीजङ्गवनी।मकरन्दं॥ज्ञामच्छायांविद्यते।सच्छायेनहिकिंतु
मलिनमस्ति।केनमद्वियोगेन।ममविनाकृतेनकथंभूतेननिश्चितौ।युक्तोयमर्थः।नश्चुष्पतिनष्टस्यैनयति।
किंतद्॥कमलौखल्वितिनिश्चयेन।अत्रिष्यांशोभो।स्वाख्यकायाम्।क्वसूर्यापाये।सूर्यंविना।सूर्य
मननुगे॥अतः ज्ञामच्छायांविद्यते॥८८॥गत्वासद्यः कनत्तन्तुतीरी घसीतापहेतोः क्रीडाशैलस्य
मकथितेनस्यसानोनिषण्णः॥अर्दिष्वनर्त्तवनपतितीकच्चुमल्याल्पमासैरवद्योतालीविलसितनि
भौविद्युडुन्मेषदृष्टिं॥८९॥हेसखे।अर्हसि।योग्योभवसि।कौ।किंकर्तुं कर्तुं विद्युडुन्मेषदृष्टिं वि

४१

घुडुन्मेषहृदसिंद्रसान:।सेवहृदसिविद्युडुन्मेषहृदसिस्ती:।कथंभूता।अंतर्वनपतितामध्यस्पृहवि
लसितो:।घन:कीदृशी।अल्पाल्पभासीघननपिकीदृशी।षद्योतालीविलसितनिताम्।खद्योता
इंद्रगोपा:।तेषांश्रालीपंक्तिस्तस्या:विलसितनन्निरी।नन्नुल्पइंद्रगोपसमानीकिंकृत्वा।ग
त्वा।की।कनन्ततन्नुतौ।कनिशानकतन्नुताम्।कथंसद्यस्त्वगाणाद्देव।कस्पशीघ्रसंतापहेतो:।
सौघ्रगमनहेतो:।कथंभूतस्त्वंनिषण्ण:।।उपविष्ट:।क्वक्षीरोद्वेलाकथंभूते।प्रथमकथितपूर्व
निवेदितेघननपिकथंभूते।स्त्यूसानोशोत्तणशिखने।।८९।।तन्वीश्यामाशिखरदशनापक्वबिं
बाधरोमध्येक्षामाचकितहरिणीप्रेक्षणानिम्ननाभि:।श्रोणीभारादलसगमनास्तोकनम्रास्त
नाभ्यांयातत्रस्यायुवतिविषयेसृष्टिराद्येवधातु।।९०।।तत्रगृहेयामकामिनीस्यात्।यामम
वद्धनास्यात्।।कथंभूता।तन्वीसूक्ष्मांगुक्रमानगीकथंभूता।श्यामलीगीश्यामवर्णा।पुननपिक

थंभूता। शिष्यन दशनाद्दाडिमीबीजसदृशदन्ता:। उन्ननपि कथंभूता: पक्वबिंबाधरोष्ठी। पक्वा
योसौबिंबाफलं तद्वत्॥ अधरोष्ठौ यस्या: सा। उन्ननपि कथंभूता:। श्यामामध्ये सिंहमध्या। उ
न्ननपि कथंभूता: चकितहरिणीप्रेक्षणा तत्र मृगीनेत्रा। उन्ननपि कथंभूता। निम्ननाभि: उन्ननपि कथं
भूता। अलसगमना। कस्मात्। श्रोणीभारात्। कटिभारात्। उन्ननपि कथंभूता। स्तोकनम्रा। किं विनम्र
भूता। कान्यौ स्तनाभ्यां। अधस्यात्स्त्रेजाता धात्रेर्घं मनः श्रेष्ठि सिवाफलवृत्तितिपिजेयने कात
म कामिनी मया ९०॥ तीजानीजापतिमितकथं जीवनं तेद्वितीयं द्वे भूतम जिसहवनेव क्रवाकीमि
वैकी। गाढोत्कंठा गुरुदिवसे ष्वेषु गच्छसु वालां। जातीमन्ये शिशिरमथितां पद्मिनीवान्यरूपां। ९१।
नोसखेवालींघ्रा जा नीजानीजा कथंभूतापनिमितकथा वै नागपभूतत्वात्। यनवाणी इनी भूते।

मधिसहचरेनकामिवचक्रवाकीमिव। एकाकेवलां। यकवाकीमिव। पुनरपिकथंभूतां। गाढोत्कंठां। ग
५२ ढउत्कंठागकेषुगच्छत्सुदिवसेषु। कथंभूतेषु। गुरुषुदीर्घेषु। अथवापद्मिनीमिव। अन्यरूपामन्ये।
कथंभूतां। शिशिरमथितां। वाशब्द इवार्थे। यथातुषारेण प्रतिहिता। पद्मिनीअन्यरूपाभवति। युग्मं॥ ८१
भूतां तस्याः प्रबलरुदितोच्छूनने त्रंप्रियायाः निश्वासात्। शिशिरत जातभिन्नवर्णाधरोष्ठं॥ हस्ती॰
८२ न्यस्तंमुखमसकलं व्यक्तिलंबालकत्वादिन्दोर्दैन्यं त्वदनुसरणक्लिष्टकांतेर्बिभर्त्ति॥ ८२ शाग्नोमेघत
स्यामेममप्रियायाः मुखं इंदोर्दैन्यं विभर्त्ति। चंद्रमसः दीनतां दधाति। कथंभूतस्य। इन्दोः त्वदनुसरण
क्लिष्टकान्ते। त्वद्अवलोकनेन मलिनीभूतस्य। कस्मात्। अलसव्यक्तलंबालकत्वात्। असं हरणोदिप्रात्
कथंभूतं। प्रबलरुदितोच्छूननेत्रं अतिरोदनेन पिंडीभूतलोचनं पुनरपिकथंभूतं भिन्नवर्णाधरो
कं। शिशिरनतत्या। केभ्यः निश्वासेभ्यः। शोकरवात्। कज्जलाश्रुस्रवणेन मलिनीभूता लाज्ञाना। दिशो

ननपिकर्थच्छूतं। हस्तंन्यस्तंमूर्ध्नि किलप्रियाजा:।पुरर्वंचेंद्रविंबादधिकतोस्थितो।निष्कलंकत्वात्।इदानीं
चेंद्रविंबत्वं॥यतं॥८३॥आलोकेते निपततिपुरासावलिव्याकुलावामत्सादृश्यंविरहतनुवाभावगम्यंलिखं
ती।पृच्छन्तीवामधुरवचनांसारिकांपंजरस्थांकच्चिद्भर्तुःस्मरसिरसिके त्वंहि तस्यप्रियेति॥८४॥सोम
प्रियाः नेतवस्रवलोके।वदीजू॥दर्शने।तनपूर्वबलिदानं दच्चममागमनस्यवार्ताप्रमानंकत्वात्पृच्छं
ती॥किंकुर्वंतीसालिखती।किंविरहतनुत्वात्भावेंगम्यं॥किंमत्सादृश्यं।यादृशोहं।नतुत्ताद्दृशीसेव
वर्त्तते।नकेवललिखिती।पृच्छन्तीवा।कोसानिको।पृच्छन्तीवा।कोसासानुको।कीदृशीं।मधुरवचनी।अमृतमाखिणीं।
पुनःनपिकुपंजरस्थांस्पंजरस्थां।किंपृच्छन्ती।कच्चित्।इतिकोफलामन्त्रणेनेतिप्रियेसानिकेनतुं स्मरसीहि।कुत्रेस्य
तथैकस्मात्।इतिस्मरणात्।यांनोभातुनीप्रयोगेकस्मात्प्रचलीनमपि।पनस्त्वमपितस्यप्रिया।अतोहेतोनतुंस्म
रसि॥८५॥उत्संगेवामलिनवसनेसौम्यनिक्षिप्यवीणांमद्गोत्रांके विनवित्तपदंगेमहगानुकामा।तंत्रीमार्द्रां

नमनमयालिलेःसानपि वाफथेवि भूमनोम्लूंनम्चन मपिक्षती मूर्ध्वेना विस्मतन्नी॥ ९५॥ किकुघे न्तीसा। उ ज्ञान्तुफामा।
गाभीफ नु मिच्छन्नी। किंगमे। मज़ो वीफीम कुलच्चि किते। वैशवीनैमि च्येन्यये४। कीघ्री। विरवितपर्व्वैसविन
५३ पदृमातश्रुतिगमफ़ादिधयडिने। फि हान्वा। निद्विपा। कू। वीणापघ्रतेत्री। कू उत्सुग। काडे। कीद्दशमलिनकस
नेमिलिनीम्न्ली वीवनी। कथेन्लूतीवीणे। आजीम्लूती। फेःनघनयालिलेः नेत्रमवानिन्निः। मूनोम्लू नो पुमः
४३ पुनन पिफथेन्लूतेविनमरुत्ना। फ ष्मेनसानपिन्वा। वदित्यानेसे मपच्चवमपि फुनी मूर्ध्वेना विस्मतन्त्री। रतेनअति
शपाविरत्तवृस्थाकपूनी॥ ९४॥ शिणान्मासाच्चिरहदिवसेप्यापितस्पा। वध्ये घो। विनफपन्लीतु विगणनपादरू
लीपुकऋपुथेः। ठत्सीपाहदन निरुनानिनमाष्वादनन्नी थ्रायेतेनमण विरुनेश्वीगणानीचिनो। दाः॥ ९६॥
फरीचनता सा। विन्यस्पाति। कान मात्सादा होष्यास्व। फनिपपसे स्वोपेताना यतुयः। तुरीपाह। कस्प अपथेग।
निरुद्दिपसस्य। पितस्पाविरुदिना दानम्पन्नूयनस्प। फेःदर नीष्युथ्यापुथाः। फत्वागणनपा। कनुवि

पृथ्विव्यौ। नफेपलौ निनिपन्त्री। अरवादमन्त्री। कप्पनिकितानीभीहृदमे विनिनन्नति पूर्घसौ ष्यी। अपवाउसीगत्रापोवाहूलपेन
फौ औगनी कामिनीनीएनेविनोदाः श्रीऽमोासवाम वन्त्रिा। नमणाविरूरुष्णुव ह्नविपागे भूहनिवि ज्ञानिनवन्त्रि। नसत्रीप्र
कुलवफे॥ ८५॥ सव्यापानामहनिबनवापीऽवेमक्षिनागाः शीफेनाचो गुनुनन श्रुशीनिर्द्धिनो दीसरवीते। मत्रीदेसेः कुरुवि
तुमलेपरपसाध्यी निशवेनागुन्त्रिड्रोम वृक्षिसन पनापन्तै वाताधन श्रुः॥ ८६॥ नेसमेवपीडमेष्र फोषामक्षिनागा। फौसर्वे॥
फःसुने। व दीपन्त्रारजामौ। अहनिवासूनातथानिपीऽवेद्व। पनः तीफपीन्तूतीसव्यापानीसप्पाष्ठ नत्वाव। अरूपासनेनया॥
वाधीनफनिष्पति। नपानाञो इति इन्यपेफेशनाजो। गुनुतनस्नुयोनीपीऽविप्पति। पनः। फीदथी। मिर्द्धिनो दी। मोनी मूली।
अनरवनाञो। घूनु नेन्नदिष्पति॥ ८७॥ जोमित्रे ३ दृशीनीपशपमन्सैदेशेः ममविक्रफथी। नीसुरवविनुं अलेसम नामवसि।
कनिशीषि। अकनाजो। फपीन्नतउन्नि जीगतनिशी। न्यीयफपीन्नूनः। अवनिशपनुसपन्नुपानापनूष्यः अपनिगुपन। आ
सन्नोनिफजवानापनागपाअग्नि न्नविपातीति अवनिशपनापन्नवातापनैत्वीनोनिशीषिसुरवविनुंसमथीनफसीति॥ ८

४ चिर

साधिन्नामैं विनरुशमनेसन्निबन्नेकपार्श्वि प्रावीमूले तनु निपफला मात्रशेषा हिमासो॥ नीनानत्रिः कृणमुपिमजासु
ङिमि छाते नीतामेव वृक्षे ॰वि नरुशमनेना धुनुमिर्नीणपन्ती॥ ८७॥ नोसरव। तो त्राहजा नी। वोद्कसीति। फर्यं न्नूती। अधि न्नामे
मानसी व्यथी। कशी। पुनः फर्पे न्नूतो॥ सि निष्पाणेफ पाश्वी। एफ देसुन्नी॥ कविरुनशमने विश्राला नी। अनखो न्भेन्नूतो
तनु शिवा। कुस्पहि मीशोः मेन्नसा। कुप्रावीमूले। त्रा वीदिशि फर्पे न्नूता फलामा त्रावशेषा। मनात्रेः न्नुणसिवा मनस
४४ तन्नानीना। केः इछा नतेः। इछा नतिसोख्ये। नामेवना त्रिडुश्रे धुनुमिर्नीपपन्नी। फर्यंन्नूतो विनरुमनी विद्योगानुनमो।
।८९॥ निश्वासेना यनफिशलभन्केसिना विक्तिपन्नी गुरुध्यानात्पनुष्णुफमले न्नूनमागेऽलीवि। मसीपोगः फपूमपे
वोन्नूपपी नीपृपिन्नः मा फाकन्नीनपन्शलिलेत्पीऽनुद्धावफा शी॥ ८८॥ फिकुधे न्ती। तीइनसा विन्निपन्नी। कि अ
कि फुटिल केशी। केनानि श्वासेन। फर्यं न्नूतेन। अधनफि शल पक्के शिना। फिशलभपनुगुरुफुमानी। अधन पन्नपहेला
फानिणा। फर्यं न्नूतीअलफे केशापस्नवी। नानुडपी फफशी। फसात् गुरुध्यानीत्र उनन पिफर्यं न्नूतीं शीके। पुनः फर्पे

× त्रि ३

तै। आगीड़ली विशे गाननावा कपोलस्पर्शिनि फेपलअलेफनं विनि पन्नी। याकी नीयह्रन्नभावपि सुन्तोपिमस्रीमो। गः कथमपि मा
पेन्नृशतिनि ह्री आक्रान्तग्नी। क यीम्हीनिज्ञो। नमन्नमलिलात्यीऽपतुह्यवपयसी। अतिशयप्रमोदनेकुह्यवसनी॥ ९८॥ आमे
धोकिह्या विन हृदिकसनासिरवा दोमर्हिं चाथापशपने विगलितयुवा मामभेदिन्नि सनी मा। प्रशङ्किद्धा मुनिक्षननष्ने ना। परता
सानुपन्नीगीड़नोगी कठिनविषम मिक वेणीफनेण॥ ९९॥ पुनः की क्रिफुधि नी ती द्रुक्सि सान पन्नी वालपन्नी। कीदृशे
वेणी। श्वेह्लवेणी कृतफनेणा। कीदृशी। अस्पन्निसे। तुज्ञपि वान्हास्पर्शनापि पीडाफनी कीदृशेन। कीदृशेन फनेण। अति
तनिरवन। अप्यापाविनष्प विन्नुन कथे अपहा। वानीवीनेगेऊनोगान्ना। सानमन्नी यालपन्नी पुनः कीदृशी। कठिनविद
नी। कठिना कक्कशाह्नूती। कीफुवेणी। नासिरवा। अथ विनहृदिकसे। मनाक्खा। किन्न वानपन्का। किंनत्रपामा। मालो
कुय्यमाली विहृपा पावेणी मदेव व हृदिनीपा। मनेव मावनी पान्नू। कुअन्नो। कथयापशपणं। कथंभूतेन नव। विलसि
तमुवा गनयोफन॥ ९९॥ पादानिद्रोरामनाशिशिनीजा लमामो ऋविसानूर्घिजीन्याग जामासिमुकेसन्निनुपैतपेव

न त्रि

१ रवर

यनुस्व्रेदो ष्ठसिनगुन्तुम्निः पकुम नि घाप्जुन्नी साड्रे ञ्ञीवा स्थलफ मलिनीनग्रकुन्हानसुन्ना ॥१००॥ फिकुघेन्नी साफिस्मा नि
श्घाद्दन्नी। स्रितनापटे कुघेन्नी। फपैन्ऽतेः। शलिलफुनु निः। फस्माढ। यनुष्ट्रेदान्। लोवनस माञ्ज कानू। फा दानू। फिनि
णानू। फुस्पइन्द्रो श्वन्दुमस्ऽ। फपैन्ऽतानू। अमृतशिशिरानू। अमृतक्षीनुयानू। जलवर्षेणाशी लानू। पुनरपि फी हयानू।
वोलमप्नि प्रविसानू। गंवा केन्हत्तु। त्रपि सानू। फपाप्र घैश्री नपा। प्रावीन्स्व्रेहेपृ घैतनस्वा। रवेदानू। यीडू। फिनिणानू। फामि
४५ नोतासवन्त्रोनफुपलमननू। अपरी। आत्मनस्वतु गोमने गन्निउद्धे। फपन घवा। निनेवत्रफ्रोणा। फपैन्ऽत। गने अमिमु रवेष्ट
रवे। पथास्मा चारन्नि स्वलफ मलिनीनग्रकुन्हान पैनि। नफ्डु न्नानवति। नपाउद्दे मध्येस्थल फमनीन पिफसिनसिडु दीनप
॥१०१॥ घाश्वन्पाम्नो नमूणमवलाव्रैपैयानपन्नी स्पा प्यो स्रे गोमिहितमसहरूडुः ष्वुडुः ष्वेनगाची। खामाप्पा स्त्रि घनअ
मनी मोयपिप्र प्पूत्यप रपी। प्रापम्म घो नपतिफडुणा हन्निना ज्रोनन म्ना ॥१०१॥ फिफुघन्नी। साघानपन्त्री। फिनहा।
न्नेमयथनीरे। फो हम्यीसनपम्न नचणी। नपक्रोन्तपैचणी। पुनरपि फी हरी। अपनोपे पलेयी। फा मिननीखु फुमानस्नू।

१ पल २ १ शठ्या २ मि २

किंल वास्यापु। फिंनत्रगाचमेवो। कुरुसुंगे। कोडे। फुपींअसफकुनु। वनी पानी। फनदुःरवडुखेःन। पुनशवचौ। बन्त। अवसी। अर्जुमोय

पिष्पालि। शास्त्रुणिमो। वृपिष्पुन्ति। फिंस वा। अपलोफ। फिची। फपींन्हन। नवकलमपी। नूनन। न्नेहा। खुम नवानीपी। प्रापोपा

कुल्पनभवति। फोसो। एघिः कृपींन्हनो भवति। फतुणा एाठवन्नि तां इंनतान्मा॥१०१॥ ॥कुलीफे॥ ॥जानेसरव्यापुवमपिम

नउंचन्नने हमपादिन्थीमृतेत्रपमविरहिन्नमहिनकेपापसि। ग्रेनयऊनेनिष्विलमविना। ज्ञानतुन्केमपार्थीपावेलेमीनखहुः

मगीमनुनावःफनोनि॥१०२॥ नोसरवे। नेतवासरव्यापात्रा न्हनजुंपापेपाः। मान्ग्रन्यऊन्नो। निरिवलम विनात्रा। ज्ञानतुके। मपार्थ

नमः। मनः पिसेन्नतेह्वे इजाने। इस्पाच। फनणाचु। इन्धीन्हने। तीअहेनकपामि।इ ध्यौविनहावस्पागनी। अस्त्रिनानि। पृ

थमविडु। अयमपिनोगो। मोमिरवमीवावाले मनुनावःफनो तिफापीन्हनेफुनगी। मीपहपवस्पानविणी फनोतिनो। न्नानजको।

नयघनार्जे निरविलेसमथ्रेमविनदेवपुके। न्नतपाठमपानिवदिनी॥१०३॥ उन्दापीगव्रसनफमलैफेनेगनज्ञेसकूनी। ग्रन्या

देयादपिरमधुनापिरमृतानूविलास्ती। वउपाठेननपनमुपनिस्पे दिसीफे मृगाल्लामानजो। ना ग्रीलफुवलमेयीतुलामोष्पतीनि।

४ न्पः ५

पदंव्यवस्ति तिजाशास्थानलाद्याद्रिवस्तापेतमरः।

×द्धा०

॥१०२॥ मोसरवे। वे फेफेः फन्नोशी कैपफेनयंनी॥ फस्मिन्नू। आसुन्नो। फस्मिन्न। आसन्नो। त्वयि। कथं नूनी। नेत्री। उत्का पीगा क्रूयं
केः सलफेः। कुटिलफेमोः। उद्धनेत्रप्रोनन्नेपुन नपिकी। इमी। अं उनस्त्रेरूम् मौ। [illegible] लतटि तमित्य थैः। कस्मान्त्वन्याद
शाद्। दीपिकसामधुनः। वसन्तस्य फपनादपि॥ अभूवामन्यदेशादपि। कथं नूतेपुनन्नपि। विस्मृतन्तू यं वलकमल
५८ शोनान्नूं अद्भुफतोति॥१०३॥ वामस्यास्पाः [illegible]तुहपदेः स्फुत्यगानोमदीने। मुक्ताजालैविनृपनिणैतत्याजितो
४६ देवगत्या। पैनोगान्तेममपमुविनो हृष्टपैपारुनानी। मस्यात्वंतुभ्यपूनः फनफफपलश्रिमगानैपलन्वे॥१०४॥
मोसरवो। अस्पाः मनन्त्रिपापाः। वामश्फुवः। अध्यारुहानः। मदीने कन्नुहपदेः मुख्यमानः। विनैन मनस्या वृन्नू
णेर्दविनरुितः। नफेपलैमा ब्रप्तः। फनतुहपदेः। मु[illegible]नः। काजाली। मौक्तिकमण। हानविछि। त्याजितै। क
न्तैनविनपत्निणनी। कस्माको दूपनोगानूविधिय शानु। नफे पलमेतत्। नाप्पतिफोवराउतुः। फेयलन्तवीफ पैन्नूनी। फ
नपक फदलीश्रेनः। गानस्यापरमानिया। फदलीसे भगोने। फयैन्नूनः। पन्तुवितः। सम्यक्त्य फानणमोपपद्ा। कर्ष्यौद्ध

×त्रि२

नसेवाहनानां। कस्पमेममुखसंभोगानेः॥१०४॥ तस्मिन्कालेजलदजदिशालाघ्यनिद्रासुखस्य
तत्रासीनस्तनितविसुखोयामेममार्त्तं सहस्य॥ मान्भूद्दसाघ्यणयिनिमसिवन्नलघ्येकथंचि। स्मद्यः
कंठः युतस्तुजलतायधिगाठोपमूढं॥१०५॥ तोजलदमेघा तस्मिन्कालेयदिशामस्कामिनीलं
घ्यनिद्रासुखस्यात्र। निद्रांगतायदिभवति। तत्रासीनउपविष्टः सन्न। त्वंस्तनितविसुखोयाम
मात्रंसहस्व। तर्हिघ्रुहुनमेकंघनीतस्य। मान्भू। अस्याः ममकामिन्याः ममप्राणसिन्निव न्नलं
घ्येसति। कथंयिसद्यः कंठयुतस्तुजलतायंधिगाढोपमूढम्॥ अस्याः मान्भूत्र। मयिजन्भवति
स्यन्नलघ्येसतिपवयोगी। मीकेनिपथाः॥१०५॥ तामुथ्थाप्यस्वजलकणिकायीतलेनानिलेन।
प्रत्यत्या। स्वैधास्मीसममभिनवैर्जालिकैर्मालतीनां। विद्युद्‌गर्भस्तिमितनयनीत्वसनाथेगवाजेवक्तुं धी

स्तनितवचनैः मानिनीष्वक्रमेथाः ॥१०९॥ मोमित्रजलद। तौ एवंविधौ उत्थाप्य। नृत्याखेल्यौ। किं कृत्वा
उत्थाप्य। केन अनिलेन वायुना। कीदृशेन स्वजलकणिकाशीलेन। स्वकीयजललवजन्मा। स्वजल
47 स्वकणिकास्वजलकणिकास्तेन शीलेन। अभ्यासनीया इत्यर्थः। कथं सम। कैः जालकैः। कुत्र दृते॥
अजिनवैः। नूतनैः। कासां मालतीनां। मालतीजालकैः। समं पश्य। त्वं प्रक्रमेथाः। किं कर्तुं वक्तुं॥
घ्रातान्यामानन्ते प्रउपपदे आनेभाष्ये। क्रमेथीतो नात्मनेपदं भवति। कोकामिनीनां। तासां। कथं दृ
४७ ता। विद्युज्जनोन्मितनयनौ। विद्युत्कं चमत्कारेण भ्रांतलोचनौ। क्वऽ वाच्ये। कथं दृते त्वस्तनाये। व
त्वासनाथाः। सखामी। त्वस्तनाथ एतस्मिन्न। कैः प्रक्रमेथाः। स्तनितवचनैः। गर्जितवाक्यैः॥१०९॥ ननु
निर्वेधिजनं मम विये दिद्विमामीवुवाह। तत्संदेसे मनसि निहिते नागतस्य समीपम्॥ योहीदानि स्तन
वनितयथित्राम्यतोद्योबिनानां मंद्रस्निग्धैर्ध्वनिभिरबलावेणिमोक्षोत्सुकानि॥२०७॥ नोमेघमित्रद

नितीम्रकथयिष्यसि॥ नोऽश्रुविषयेआत्मीजनर्त्तुर्मित्रैसौषिष्ठि:। पत्युसख्याप्त्ती॥ मीअँडुवाहे। जानीहित
वतस्माद्धेतो:निद्दितै:। आनोपितै:। स्वसमीपं। आगत:भर्त्तु:। मित्रंचाज:अँडुवाह:। हृद्दालवनन्तिस
घहः शीघ्रतीनपतिः। प्रेषितानीकपथिमार्गेकथंभूतानी। भ्राम्यमानानी। इतस्ततोभ्राम्यती। कैः
वनित्तिः। कथंभूतैः मंदद्भिर्यै: कथंभूतानिदृष्टदानिअवलावेणिमोक्षोत्सुकानि। अवलानीवेणिमो
क्षेनउत्कंठितानिसंकेतस्यात्र॥ इत्याख्यातेपवनजे। आख्यातेकथितेसति। स्त्रीनामसंकेतवातीक
थितेसति मैथिलीवशीताउन्मुखीसाबें। वीक्ष्यऊर्ध्वमिती। हृष्टपासतान्न। पर्नवीक्ष्यसंभाष्यएवं। मा
ऊचा। तो सौम्यअस्माद्धेतो: पनमविहिता:असंश्वोऽष्पती॥ नवनो। कोसौ। कान्तोदूत:। कीकान्तीवार्त्ती।
कथंभूतडुहडुपहत: डुहकथित: समगाम्र। किं विडनस्यात्र। कासौसीमेतृनीनीष्ठीणी॥ १०७
तामायुष्मन्नामयवचनाद्दामनाख्योपकर्त्तुं। भाषेथाख्यातवसहवनोनामागियोरनमस्य:। अवापन्न:

कुशलमवलीच्छति वीविमुक्तः मूर्खो भाव्यं शुलन्नविपदी प्राणिनामेतदेव ॥१०८॥ नोऽभावृक्षादमनय
वचनाद्यनकेवली। ममवाक्यात्। आत्मनश्चउपकर्तुं आत्मवचनादपि। किंकर्तुं। उपकर्तुं एवंत्वं तो
मातृजा। जो। ज्ञाप्येधाः। एवं किं। नोऽवलैनेतवसहचरः। अव्यापन्नः सन्तुनागर्यासमस्थावर्त्तते। कु
शलेन नामगितो तिष्ठति। विमुक्तः सं। त्वघछतियतः। प्राणिनां दुर्घत्तावी। एतदेव। वथमत्तावि कुश
४८ लीवाछ्यते। किंभूतानी। प्राणिनी शुलन्नविपदीवा कुविपदी ॥१०८॥ ओगेनांगीघ्न तनुतनुनागाढतत्
ततहृसमशेणास्सहृवमविनतोर्को उद्धर्कोणितेन। उष्णोष्वासं समधिकतरोष्वासिनाहृनवर्त्ती संकल्पै
रैर्द्विशति विधिनावैनिण। उद्धमार्थः ॥१०९॥ भोमेघत्वं इतिवदिप्यासि। तो घनितेवसहृचनस्तैर्स। सी
कल्पैर्द्विशति। किं ओगे। केन। ओगेन। मनसिष्ठ को कथंभूती ओगी। घनतनु। रुग्णो। ओगेनकीदृशेन। त
नुना। रुग्णेनकीदृशीतनी ओगी ॥ ओगेनकीदृशेन सास्रेण। कीदृशी ओगी। अविनतो कीदृं। अविरत्नो

×तर

तेउत्कंठितं। कीदृशेन गाढतप्तेन उत्कंठसहितेन। अंगं कीदृशं। उष्णोच्छ्वासि। उष्णवाष्पैः कीदृशेन। अंगेन। समधि
कतमो। च्छ्वासिना। घनवाष्पेन। कथंभूतः। सततवासहचरः। इनवर्ती इनेव वर्तत इति। इनवर्ती। उनन्नपि कथंभू
तः। उद्भ्रमार्यः। केन विधिना। कीदृशेन विधिना। वैनिमा। शत्रुभूतेन॥१०९॥ शाट्टाष्येजे व दृति किलतयः स
खीनीपुनस्ती कर्णलोलः। कथमुत्तमजूद्दाननस्पर्शलोभाद्वा सोतिक्रान्तस्नवणविजजे। लोचनाभ्यामदृश्य। त्वा
मुकैषा। विनयितपदं मन्मुखेनेदमाह॥११०॥ यन्नः कथयन्ति। इति कथितवी। त्वयाचीं तोमाननिनितेशद्वाष्पेन्नं।
यदपि वस्तुतच्छद्मास्येनं। यदपि वस्तुतच्छद्मास्येन वस्ताजप्तेतवसहचरः। सखीनीतुनस्तादपि कथमपि। अह
व। कर्णोलोलः। श्रवणैर्येचलः। किंतु ख्यातनैकवाशाद्वास्येमपि यलम्नु उद्भेः। नैव्यमपि वस्तु। त्वद्दाननस्पर्श
ले। येन मन्मुखेन चीरदं आह। इदं किं। उत्कंठ विनयितपदं। उत्कंठा विनयिता निपादा नियस्य तत्। उत्कंठं
विनयितपदं॥११०॥ स्यामास्त्रीगीयकित हनिणीत्रेक्षिते दृष्टिपातंगंडच्छाले। शशिनि शिषनीं वर्द्धमाने पुके शाम्रो उ

त्वय्येवा मिथ्रन तन्तुषु नदीवीचिषु भ्रूविलासी। हृतैकस्यां क्वचिदपि न ते नौ तु सादृश्यमस्ति॥१११॥ नो मे मनमात्पया वा व्या।
हेतीउह तद्दतिखेदात् ते तव एकस्यां एकीभूतं। शनीलक्ष्मा क्वचिदपि नास्ति। क्वापि नास्ति तु त्वय्यामि। एकस्यां सादृश्यं
क्वापिन अवलोक्यते। तत् तवाति तवाश्यामि। श्यामास्वङ्गं। उपरि दृश्यते। न जानी उक्तानुलक्षणं। अथवा श्यामा ह्युश्यामा मलसि प
तं दृश्यते। नकेवलमेतद्धि स्पन्दे। किं तद्धृद्दृष्टिनिपातिकस्यां तव कस्मिन्न चकितहरिणीप्रेक्षिते। वत्तन्तृ गीअव
५१
लोकने। नकेवलमेतद् गण्डच्छायाप्यदृश्यते कस्मिन्न। शशिनि चेद्धच्छाया चेद्युपरि दृश्यते॥ नकेवलमेतद्। शि
४९
खीनीमयूराणां। वर्हभारेषु पिच्छभारेषु ते तव केशा दृश्यन्ते। नकेवलमेतद्। घनतनुवीचिषु। ते तव। भ्रूविलासान्तु
त्वय्यामि। सूक्ष्मानदीकल्लोलेषु ते तव भ्रूविलासी। उत्पश्यामि। एतानि लक्षणानि। क्वचिद्विद्यन्ते क्वचापि। एकस्यां।
सादृश्यं नोत्पश्यामीति वपथा॥१११॥ त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुरागैः शिलायां। मात्मानं ते चरणपतितं यावदि
च्छामि कर्तुं॥ अस्रैस्तावन्मुहुरुपचितैर्दृष्टिरालुप्यते मे। क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते संगमं नौ कृतान्तः॥११२॥ नो मे घ

×नी५ ×ना४

त्वयाइतिवाच्य। मोमघ्निदे। त्वौ। आलिष्यघृणानकुपितो। कैः यातुनागैः गौनकादिभिः। कस्यां शिलायां। आमा--
--तेतनत्तवत्यां। वनएपतितं। यावदिच्छामिकर्तुं। अन्तान्तरेममदृष्टिमाल्लुप्यते। कस्ममेमम। कैः अश्रैः अस्रुभिः। की
दृशैः च्युदुडपतितैः। अनवनतोद्भूतैः। तस्मिन्नपिशिलायांक्रूडः। कृतीतः। नोश्चावघोः संगमेनसहते। पाषाणेपिशिव
सहितंलिखितं। संगमहस्तः कृतीत। नसहते॥११॥ मामाकाशघृण। हितभुजंनिर्दयाश्लेषदेतोलब्धवांस्तेकथ
मपिमयोस्वप्नसंदर्शनेषु। पश्यंतीनांस्वलुवरुणोनस्थलीदेवतानां। मुक्तास्थूलांस्तरुकिसलयेष्वश्रुलेशा।
तंपन्ति॥१२॥ मोमेघच्चयायितिमेघिचावाच्य। पतन्तिअस्रुलेशाः। अस्रुकणाः। केषुनवकिशलयेषु। कीदृशी
स्थलीदेवतानां। भूमिदेवतानां। वनदेवतानामित्यर्थः। कथंभूतास्लेशाः। मुक्तास्थूलाः। मुक्ताफलप्रमाणाः। कथं
बहुशः। अनेकशाः किंकुर्वन्तीनां। वनस्थलीनां। पश्यन्तीनां। अवनयलोकयन्तीनां। कं। मां। कीदृशी। आकाशघृ
णहितभुजं। आलिंगशा---उत्थापितभुजं। आकाशप्रदेनसन्यतं। यितिं। किमर्थमूस्थलीदेवताअस्रुलेषाः।
पातयंति। मत्कृपयाकथमपिहतावाकसेनस्वप्नसंदर्शनेषु। मयातलब्धवाः। कस्मैनिर्दयाश्लेषहेतोः। दयार्हि

× स्पृष्टं किल यदि भवेदङ्गमेभिस्तवेति ३

तकान्तगाजाप्तेनरस्तुतीभवति। स्वप्नोन्तेनेयदात्वयालिंगनायअर्हबाहूउं ईन्नजाभिनदावनदेवतामक्तपजाष्य
स्त्रणीपानयन्त्तीन्पर्य॥११३॥ भित्त्वासद्यः किशलयपुटोदेवदारुद्रुमाणां येनक्षीनस्रुतिसुरभयोदक्षिणेनप्र
वृत्ताः॥ आलिंग्यन्तेगुणवतिमयातेतुषाराद्रिवाताः पूर्वंस्पृष्टं यदिकिलभवेदङ्गमेभिस्तवेति॥ ११४॥ नोमेघ
५० तजाकृतिताव्यहेगुणवति।ते तुषाराद्रिवाताः।मयाआलिंग्यन्तो कथंभूता।प्रवृत्ताः।केनदक्षिणेन।किंकृत्वाभित्त्वा
विदार्य।कथंसद्यः तत्कालकाः।किशलयपुटान्।पल्लवपुष्टान्।केषांदेवदारुद्रुमाणां।देवदारुवृक्षाणांन्ते।केथं
५० तः।तक्षीनस्रुतिसुरभयः।तस्यदेवदारुद्रुमस्य।क्षीरं।तस्यस्रुतिः।।स्रवणात्तेजासुरभयः।इतिहेतोः।
मयाआलिंग्यतोकस्यइत्याख्याने।यदिकिलाने।पूर्वंस्पृष्टंभवेत्।तदात्वद्धनीनस्यापिस्पर्शोमयालब्धइति
श्लोकार्थः॥११४॥ संक्षिप्यन्तेक्षणमिवकथं दीर्घयामास्त्रियामाः सर्वावस्थास्वहरपिकथं मंदमंदात
पंसात्॥ इत्थंचेतश्चटुलनयने दुर्लभप्रार्थनंमे गाढोष्माभिः कृतमशरणं त्वद्वियोगव्यथाभिः॥
॥११५॥ नोमेघत्वजाइतिचेतंवाव्यसा।नोचटुलनयनेइत्यथ्यनेनप्रकारेणक्षनीपिपहिनी॥ किंतत्
जेनस्यात्॥ ।भयेकविन्त्री॥

कस्पैनमम। कामिः व्यद्धिवेगाव्यथामिः। कीदृशी। दृती। अथवा एदृती। शन एनहिती। मनाय मित्यर्थः। पुनरपि कीदृशी। दृश म
प्राधिनी। इष्वकापु। अत्र कः। कृपेन्नूतामिः। वद्धिनाय्यपामिः। गाधेष्मामिः। गा। च्नुनजष्मा। कवेः। नकेवलमेतन्। मेषपु
लतपने। संल्लिपुत्रे। कथंसि। रूपाकयेनीनतो। कश्चिदामा। नानृपः। कथंन्नुनः। दीर्घिवासा। गुरुतनुपशाः। किं त्र
ण्मिव। पूर्वकिलमदा। लणमिव। नीतिस्थिता। इदानींवाविद्योगा नवर्षवन्। जाता। इति श्लोकार्थः। नकेवलमेत
त्। अहनपिकथं। जणेच्चवस्याः। कस्तुसंवो। वस्तुवा। संकेनक दशावस्थानु। कपीम्बुतें अहः। मीदिमेघातपी। मीदोनेसा
मेघातपः। तथुना। मिदमेघातपी ॥ ११५ ॥ इत्यात्माणी पकुविगणाज्जन्नान्मनेव। ललीवि त कल्पाणि स्वसपिसुननी माग
मे कान्तरन्वे। कसात नेसु प्पसुपाति डुः स्वमेकान्तो का नीविः पृष्ठत्प्तुपति वद शाव कृतेन वाचिक्रमेण ॥ ११६ ॥
मोमघत्वाप। पितिवचनसावान्या। इतिरवपूर्वकजकारणा आत्मालिवगुविगणपन्। आत्मनेवञ्ज वन्नीपवः। आत्मने

वसन्तवली व्यपत्नीतन्त्रमारे ।। नये मा स्यानि वमपिफान नत्स्वी ।सुरवतसंज्ञनार्पू मा मम ।मागशो वमपि वैदीं फलिप्रसी
तिपासयान्येतेचु स्वेतुनयु न्नेती ।रफान्नत सुरवे ।फत्पापि नाम्रिं न फूपलमतन्नाडः रवेवाफ्रसयर फान्ने नः ।उपगनो ।फस्यापिउः
51 रवमपिं रफान तम्नयती ।गस्वसिं ।फुसो दूशापथीनीवेः ।मकेवलीनीयेः उपनिवगच्छती ।फनवक्रूणे विक्रमेण ।वक्रणे मिननेण
५१ ना।१२१।।शापस्यान्नेतु ज्ञासापजाहु स्थितो शाः ।पाणो ।माखानत्यान्नाम ✓ वयतुनोलो वने मीलपि वाप
श्वापवैः विनहः ।मितैतनमान्मापि लाबै ।निर्धं कृयावः पतिणनश्रन ।घन्द्रिफस्तुरुपाशु ।।१२२।। नेमि घसूरवक्
वसनन्तचपापाइंतिपावा ।मोपलेनविष्पति ।फासेशा पान्तुरपापावसामो ।फसयममम ।फस्मि न्नूठान्थितेशाउ ।पाणो
श्रीवासुदेवो ।फ्रसमा ।चुजगाश्मनाद्व ।चुजगरा स्थापकाः ।इतिदे नाः गमपनति ।वासुकिफाचा मासानु अमानु ।फानेसे
रपापेतान्नीयवतुनः फिंलचान्मीनपचान्नाफेनो ।वनो ।पश्वान्निर्घ्रैज्ञावः ।फोन्नावी ।पश्वापावीं ।ज्ञानि घेकाम ।

कुटान्। विनयनस्थमहेश्वरस्य। कोऽसौ यस्य प्रभुः स्मरणात्। येनतथ्यानो योऽसौ कुसा वि[illegible]मन [illegible]सा तवाद्भुतान्। कथं आस्य

शीघ्रं॥११८॥ के विस्मयस्यावसितं च देवेषु कृत्वा ग्रपामेश्वरत्वात्सदेशान्तरत्वं लुप्तवनाद्धीरतीन फेनात्मि। निःशद्धो पित्र

तदिशासिजलेषापितस्थानके नरः श्लाघ्यो हि ध्यानविष्णुपुनः श्री भिन्नत्वं श्रीक्लिष्टं च॥११९॥ सम्यक् विदित्वा इति ह

दः। श्रवनः। स्व जाइदन्मृद्धुकत्वेव दृश्यते। कस्मात् म — दे वे धूकापि वजाम्। ममनिष्पादितमपि प्रत्यादेशान्त्रा

मवने। श्रीसतोरवलुप्तकनात्मि फीर्धानितो। य[illegible] वी। कस्यनवतः। कस्मादेप्रत्यादेशात्। निःशद्धो आवितस्मृतं। ध्यात

देन्या। जलेश्वनिर्दिष्टशासीवातफेन्याडली दृष्ट्वा। गुणविष्णु। इष्यितार्थात्। कोऽपि वद्गुकृतिः॥१२०॥ एतत्स्तवा

श्रेयसः मुवित — श्र। पूतनाबन्मनाहसोहादो धाविष्णुः इति वास्मात्कोऽयं सत्यापादश्रीदर्शीति यजलदश्चा ए

पो सी[illegible]स्थी। सा तु दयितं जगन्मापविनि विद्युता लिप्तप्रनोगः॥१२१॥ मो जलद सत्वेषु स्यात्। वियत्सः। कामदेशात्।

४ पे॥ ५ न्व३ है॥ ३

फ थी आत्मामिलाबी मनसा विलितीबीका। फोआत्मामिलाबीमेतीफ थी आत्मामित्रकुणितो॥ विपोगनविती। फा[illegible]
पष्टु। मालिसु। फ थी नूनास्तु। पविणनशानथुन्दि फ़ासु। निर्मलरानजोस्त्री गुनानिषु॥११७॥ नूपो स्वाहि वमरापस्न
फे०लयापुनामो। निद्वैगवाकिमपि उदनीषध्वं विष्ट्रकृष्यासान्न[illegible]से फथि तमसरन्प थ्वितशवु वपामोदसें :
नैकिनवनमसाकामेपि वै[illegible]पति॥११८॥ नोपपादमचू। वमामरयेफनमपरीफ पनीली। नूप:पुननपि। अहितपा वमपि।
शपनफे०लमा पुनामो। अहितवफे०लमेपुनर[illegible]निद्रीग वाकिमपिउदन्तु षषूविष्ट्र भुझा:पषवनसितवलो। फली
जा[illegible]न फालिफा[illegible]सुफुमाने[illegible]फेयि:। चढसोनिगनस्पालसप्रिनामा। वाकेयूफथीनूने:। पा मिशान प्रहितफुशलेसा
४२ मिशान प्रहित कल्याणेपा। किहवा। आश्वास। फथीएवीफथनेवा। फोवरैवी। मत्का मिनी। फथीन्ती। प्रथमविशहो
दम्पयोका। फथीनृतचीनिदृ[illegible]। फमानुथो[illegible]त्रापघेता नू। फेलासाभिधानानामफथी नृनावात्रिनमनस्पानवानू। ४२

५

3

९८

१ श्री

एतआत्रा अत्तिगपान दानानां ॥ संकेतकथनात् दूर्वारालीं कृः ॥ श्रुवतो ॥ कान्तस्मेराद्भा कथं मतानां ॥ ध्वंसिनः ॥ छः वि

रहो ॥ वियोगकार्थं किमापि ॥ पुनस्तद्दृष्टे वस्तुनि प्रेमभाराः ॥ नवन्तिकेस्नेह सोगभ्रा ॥ कथं न्यूनातयविरहः ॥ सहरि

नसाः ॥ १२१ ॥ आश्वास्यैवं प्रथमविरहोदग्रशोकां सखीं ते शैलादाशु त्रिनयनवृषोत्खातकूटान्निवृ

त्तिः ॥ साभिज्ञानप्रहितकुशलैस्तद्वचोभिर्ममापि प्रातः कुंदःप्रसवशिथिलं जीवितं धारयेथाः ॥ ॥१२॥ ॥

इति श्रीमेघदूतकाव्यं कालिदासकृतं समाप्तम् ॥ छ ॥ ॥ संवत् १५१० समये कार्त्तिक वदि २ सोमे ॥ छ ॥

मेघदूतकाव्यं ५३

५२